

VON /
VLUCHTELINGEN
ORGANISATIES
NEDERLAND

Preventie Huwelijksdwang in Migrantengroepen

EEN METHODIEK GEBASEERD OP DE METHODE CHANGEMAKERS

VON / **CHANGE
MAKERS**

Colofon

Auteur: Anne-Floor Dekker

Redactie: Tekst te Koop

Lay-out: Lawless & Lotski

Foto's: Frank van der Burg en anderen

Druk: Drukkerij Vaes

ISBN/EAN: 978-90-812980-7-0

© Vluchtelingen-Organisaties Nederland, 2014

Alle rechten voorbehouden. Niets uit dit document mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Vluchtelingen-Organisaties Nederland.

De methodiek Preventie Huwelijksdwang is tot stand gekomen in samenwerking met het Inspraakorgaan Turken en het Samenwerkingsverband van Marokkaanse Nederlanders.

VON/
VLUCHTELINGEN
ORGANISATIES
NEDERLAND

Deze publicatie is gefinancierd door het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en het Europees Integratiefonds 'Van EU naar lokaal'.

Verantwoording

Mensenrechten

Ruim twintig jaar geleden startten Somalische vluchtelingenvrouwen in Nederland een revolutie. Zij stelden dat een - toen nog vrij onbekend - cultureel gebruik, namelijk vrouwelijke genitale verminking, een mensenrechtenschending was. Onder de naam 'Haawa Tako', een beroemde Somalische vrouwenrechtenstrijdster, startten zij een project om vrouwelijke genitale verminking op de agenda van politici en beleidsmakers te zetten. In plaats van het aan te kaarten als een gezondheidsprobleem, maakten zij expliciet dat dit een schending was van hun recht op individuele zelfbeschikking. Een recht dat niet is voorbehouden aan westerse vrouwen en mannen, maar dat universeel is.

Het project was het startsein voor een lange reeks aan activiteiten en acties waarin vluchtelingenvrouwen, -jongeren én -mannen cultureel gerelateerde problemen en schadelijke tradities in een mensenrechtenkader plaatsten. Naast vrouwelijke genitale verminking ook eergeerelateerd geweld, huwelijksdwang en homofobie. Vanuit de overtuiging dat wij als voormalig slachtoffers van mensenrechtenschendingen, op elkaar een moreel appel moesten doen om dit soort tradities te stoppen. Tradities die we zélf in onze culturele bagage hebben meegenomen en die we dus alleen van binnenuit kunnen veranderen.

Changemakers

In 2008 formaliseerden wij onze aanpak in de methodiek Changemakers. Samen met Martin J. Loeve van Delta Changemanagement ontwikkelden we een methodiek waarin onze eigen inzichten samen kwamen met modellen uit het verandermanagement en de sociale psychologie. Kaders van vluchtelingengemeenschappen krijgen nu in trainingen en workshops getoetste instrumenten mee om sociale veranderprocessen te starten in eigen kring.

Met financiering van het Europees Integratiefonds en het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid kregen wij in 2012 de gelegenheid om onze methodiek door te ontwikkelen. In samenwerking met het Inspraakorgaan Turken (IOT) en het Samenwerkingsverband van Marokkaanse Nederlanders (SMN) maakten we het toepasbaar voor de aanpak van huwelijksdwang in migrantengroepen. Maar omdat de methode Changemakers een sterke link heeft met de vluchtelingenachtergrond van haar oorspronkelijke gebruikers, moest daaraan wel een en ander worden veranderd.

Nieuwe aanpak

In het document dat voor u ligt, treft u de nieuwe aanpak Preventie Huwelijksdwang in Migrantengroepen. Het is gebaseerd op de methode Changemakers, maar kent ook nieuwe componenten. Zo is een belangrijk nieuw component het referentiekader van waaruit naar de problematiek wordt gekeken. Waar het voor veel vluchtelingen vanzelfsprekend is om vanuit een mensenrechtenkader te kijken, was die vanzelfsprekendheid er voor migrantengroepen niet. Daarmee zijn ook de aanleidingen voor mensen om te veranderen anders, waarop in deze nieuwe aanpak wordt ingespeeld.

In het eerste hoofdstuk laten we na een korte analyse van de problematiek zien, waarom het kennen van het referentiekader van een groep en het achterhalen van 'triggers' voor veranderen zo van belang is. In het tweede hoofdstuk gaan we uitgebreid in op de uitgangspunten, opbouw en instrumenten van de oorspronkelijke methode. Ten slotte laten we in het derde hoofdstuk zien welke aanpassingen zijn gemaakt voor de nieuwe aanpak en wat de lessons learned zijn uit de praktijk.

***“De jongeren vonden het begrip dat hun vaders toonden tijdens de bijeenkomst zo bijzonder. Dat willen ze vaker!”
(lid Vereniging El Hilaal)***

Inhoud

Verantwoording	1	Hoofdstuk 3 Methode Preventie Huwelijksdwang in Migrantengroepen	36
Voorwoord	6	3.1 Introductie	36
Hoofdstuk 1 De (on)doorgrondelijke wegen van huwelijksdwang	7	3.2 Procesontwikkeling aanpak Preventie Huwelijksdwang in Migrantengroepen	37
1.1 Introductie	7	3.2.1 Intakes met stuurgroepen	37
1.2 Probleemanalyse	9	3.2.2 Ontwikkeling didactische formule	38
1.1.2 Ongrijpbare problematiek	9	3.2.3 Implementatie in focusgroepen	39
1.2.2 Verschillende definities	11	3.2.4 Reflectie met changemakers en stuurgroepleden	40
1.2.3 Waarom dwang?	13	3.3 Toepassing in de praktijk	40
1.3 Preventieve aanpak van huwelijksdwang	15	3.3.1 Aanleiding voor veranderen	41
1.3.1 Veranderen van een ideaalbeeld	15	3.3.2 Doel	42
1.3.2 Instrumenten van sociale controle	17	3.3.3 Strategie & plan	43
1.3.3 Verschillende aanvieligrotes preventie huwelijksdwang	17	3.3.4 Actie	44
Hoofdstuk 2 Methodiek Changemakers	20	3.4 Lessons learned	49
2.1 Introductie	20	Bijlage 1: Overzicht betrokken changemakers & organisaties	51
2.2 Doel & doelgroep methodiek Changemakers	23	Bijlage 2: Relevante documenten, websites & organisaties	53
2.3 Methodische uitgangspunten	24		
2.4 Change-instrumenten	27		
2.4.1 De Vaarkaat	28		
2.4.2 De atspAr@-formule	30		
2.5 Opbouw methodiek	33		
2.5.1 Training	34		
2.5.2 Actie	34		
2.5.3 Borging	35		

Voorwoord

“Eenieder heeft recht op leven, vrijheid en onschendbaarheid van zijn of haar persoon”

Samen met het Inspraakorgaan Turken (IOT) en het Samenwerkingsverband van Marokkaanse Nederlanders (SMN) stellen wij artikel 3 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens centraal in ons handelen, denken en doen. Zodra dat recht in het geding komt, bijvoorbeeld als iemand tegen zijn of haar zin in trouwt omdat de omgeving dat zo wil, dan spreken wij van een mensenrechtenschending. Een schending die wij te allen tijde willen bestrijden.

Ieder afzonderlijk zetten wij ons al jaren in tegen mensenrechtenschendingen als eegerelateerd geweld, homofobie en huwelijksdwang in onze eigen achterbannen. Daarnaast pakken we onze strijd tegen eegerelateerd geweld (bijvoorbeeld via het project Aan de Goede Kant van de Eer) en homofobie (bijvoorbeeld via het project *Gay-Straight Alliantie Integratie*) ook regelmatig gezamenlijk op. In 2012 startten we met een nieuw samenwerkingsproject, genaamd *Preventie Huwelijksdwang* waarin de methode Changemakers van VON centraal stond.

Dit project voerden wij uit van januari 2012 tot juni 2014 met het doel een breed gedragen mentaliteitsverandering in migrantengemeenschappen te bereiken. Een mentaliteitsverandering waarin het huwelijk niet langer primair een sociale gebeurtenis is tussen twee families en waarin de huwelijkspartners nauwelijks iets hebben in te brengen, maar een collectief gedragen overtuiging dat het huwelijk een aangelegenheid is tussen twee individuen, op basis van hun vrije keuzes.

We danken onze projectpartners IOT en SMN voor de waardevolle samenwerking in dit project. In het bijzonder danken wij de changemakers en bestuurders van federaties en organisaties die via IOT en SMN in belangrijke mate hebben bijgedragen aan het tot stand komen van de nieuwe aanpak Preventie Huwelijksdwang in Migrantengroepen. Een overzicht van namen en organisaties vindt u in de bijlagen.

Wij wensen u veel leesplezier!

Vluchtelingen-Organisatie Nederland

Hoofdstuk 1 De (on)doorgrondelijke wegen van huwelijksdwang

1.1 Introductie

Hoe vertel je iemand dat wat hij of zij uit liefde doet, wat een eervolle daad lijkt, een ander kapot maakt? Hoe raak je iemand op zo'n manier, dat hij of zij in plaats van boos te worden op jou, naar zichzelf kijkt en wil veranderen? Toen we startten met het project Preventie Huwelijksdwang met het Inspraakorgaan Turken (IOT) en het Samenwerkingsverband van Marokkaanse Nederlanders (SMN), was dat de belangrijkste vraag die we moesten beantwoorden.

Referentiekader en trigger

Het kennen van het referentiekader van een groep mensen die je wilt bewegen tot veranderen, is essentieel. Als je begrijpt wat mensen beweegt en wat voor hen herkenbaar en logisch is, dan kun je vanuit die kennis een aanpak ontwikkelen die ook echt aankomt. Je hangt als het ware aan die 'kapstok' nieuwe kennis en inzichten. Mensen beseffen dan dat het over hén gaat en kunnen zich niet verschuilen achter argumenten als *“dat doen alleen conservatieve families”*, zoals we soms horen bij het bespreken van huwelijksdwang. Of *“maar dat gebeurt bij Nederlanders ook”*, zoals soms wordt geschermd bij debatten over eegerelateerd geweld. Je kunt dan een haakje of 'trigger' vinden om bij mensen binnen te komen.

Spiegel

Bij de aanpak van huwelijksdwang in vluchtelingengroepen kenden we dat referentiekader goed. We konden mensen een spiegel voorhouden: jij bent ooit zelf gevlucht omdat je vrijheden werden beperkt. Je mocht, vanwege een andere politieke voorkeur, levensbeschouwing, seksuele geaardheid of anders, niet jezelf zijn. Noch mocht je op basis van persoonlijke keuzes je eigen leven inrichten. Hoe kun jij dan nu wel je dochter en je zoon opleggen hoe zij of hij het eigen leven inricht? Welk recht heb jij om tegen de zin van je kinderen in te bepalen met wie zij moeten trouwen? Welk recht heb jij om hen niet in vrijheid te laten leven?

De methode Changemakers die we in 2008 in een publicatie met Delta Changemanagement vastlegden, maakt gebruik van deze strategie. Mensen worden aangezet tot veranderen door hen ergens diep van binnen te raken. Door parallellen te leggen tussen eigen ervaringen en handelen, werden mensen zich er soms met een schok van bewust dat, hoe logisch en soms goedbedoeld ook, de uitwerking van hun acties tegenstrijdig waren aan hun ideologie. Het gebruik van de trigger 'leven in vrijheid' motiveerde veel vluchtelingen om ook anderen in hun omgeving aan te spreken op hun dubbele moraal. Daardoor werd een sociale beweging van verandering gestart. Zoals een bestuurslid van een Eritrese Vrouwenvereniging verwoordde: *“Mijn motivatie om changemaker te worden, is dat ik anderen bewust wil maken van hun eigen vrijheid: zijn zij zelf vrij genoeg om anderen in vrijheid te laten leven?”*

Preventie huwelijksdwang

We kennen het referentiekader van vluchtelingen en we weten wat de aanleidingen zijn om mensen te bewegen. Bij migranten wisten we dat nog niet. Het belang van vrijheid en autonomie, zoals dat bij veel mensen in onze eigen achterban hoog in het vaandel staat, is niet vanzelfsprekend. Het was dan ook essentieel om meer inzicht te krijgen in het referentiekader van de migrantengroepen waarmee we samenwerkten.

In dit hoofdstuk vindt u dat inzicht. Het is een samenspel van een analyse over huwelijksdwang in het algemeen, maar ook van analyses van de stuurgroepen die we opzetten met IOT en SMN bij aanvang van het project Preventie Huwelijksdwang. Daarnaast worden ook inzichten meegenomen van de later getrainde changemakers en van de focusgroepbijeenkomsten die zij organiseerden. Het geeft een beeld van het startpunt van waaruit een strategie kon worden bepaald om huwelijksdwang in migrantengroepen tegen te gaan.

1.2 Probleemanalyse

1.2.1 Ongrijpbare problematiek

Huwelijksdwang lijkt soms ongrijpbaar. Aan de ene kant zijn er signalen te over dat meiden en jongens in Nederland dagelijks gebukt gaan onder de 'belofte' van een huwelijk die ze eigenlijk niet willen. De verloving is dan al beklonken, de afspraken tussen de families zijn gemaakt en er is gevoelsmatig geen weg terug. Ook zijn er signalen van vrouwen en mannen die vastzitten in een ongelukkig huwelijk, waar ze niet onderuit komen, omdat de gemeenschap dat niet accepteert.

Aan de andere kant voelen relatief weinig 'daders' zich dader en bestempelen maar weinig 'slachtoffers' zichzelf als slachtoffer. Er zijn situaties waarin duidelijk is dat een van de huwelijkskandidaten tegen haar of zijn wil moet trouwen. Maar de praktijk leert dat dat slechts over een handjevol mensen gaat. Het grootste deel van de 'slachtoffers' en 'daders' bevindt zich in een situatie waarin helemaal niet duidelijk is of sprake was van eigen keuze of dwang. Mensen kunnen dat zélf vaak niet duiden.

Eervolle, liefdevolle daad

Het probleem is dat maar weinig mensen het begrip 'dwang' associëren met de sociale druk om te trouwen of te laten trouwen. Doen wat je ouders willen, is respect tonen. Ook al betekent dat het inleveren van je vrijheid. Kinderen laten ermee zien dat ze vertrouwen op de keuzes die voor hen worden gemaakt. Zoals een deelnemster van een bijeenkomst van Stichting Al Amal stelde:

“Dochters hebben het oprechte vertrouwen dat hun ouders beter weten wat goed voor hen is.”

Aan de andere kant is zorgen dat je dochter of zoon trouwt met een goede kandidaat, een eervolle, liefdevolle daad van een ouder: *“We doen het voor de bestwil van onze kinderen, al snappen zij dit nog niet.”* Het verrijkt het leven van je kind: *“Het vergoot je horizon, je leert dat je meer bent dan een individu”*, aldus deelnemers tijdens een bijeenkomst van de Nederlandse Islamitische Federatie. Kortom, het heeft allemaal niets met geweld te maken.

Zichtbaarheid

De problematiek lijkt ook ongrijpbaar omdat een groot deel van de aanpak van huwelijksdwang zich baseert op de zichtbare, strafbare uitingen, waar onomstotelijk kan worden bewezen dat iemand slachtoffer is. Maar met deze insteek komt slechts een klein deel van de cases aan het licht.

Huwelijksdwang wordt vaak pas écht zichtbaar in een setting waarin individuele keuzevrijheid aan de orde komt. Waarin wordt gesproken over spanningen tussen ouders en kinderen of tussen vrouwen en mannen. Het zijn de momenten waarop we verbanden onder de loep nemen. Zoals tussen het behouden van culturele normen en waarden. Over hoe een kind, vrouw of man zich hoort te gedragen aan de ene kant en het ontwikkelen van mensen als autonome personen aan de andere kant. *“Sommige meisjes hebben weinig tot geen zeggenschap over hun eigen lichaam, seksualiteit en levenskeuze. Dat leidt in een westers land waar de meerderheid van de meisjes en vrouwen autonomie heeft, tot problemen.”*, aldus een changemaker van Stichting Het Kompas. Pas als dit soort situaties worden besproken, dan wordt helder welke keuzes we eigenlijk hebben.

Sommige meisjes hebben weinig tot geen zeggenschap over hun eigen lichaam, seksualiteit en levenskeuze. Dat leidt in een land waar de meerderheid van de vrouwen autonomie heeft, tot problemen.

1.2.2 Verschillende definities

Er zijn veel verschillende definities van huwelijksdwang in omloop. Die lopen uiteen naarmate bepaalde vormen van sociale druk worden erkend als dwang. In onze optiek is er sprake van dwang als iemand zich niet vrij voelt om een keuze te maken of omdat hij of zij niet van een keuze kan of durft af te stappen. Omdat er (gevoelsmatig) geen weg terug is, of omdat de gevolgen ervan henzelf of anderen zullen schaden.

Denk bijvoorbeeld aan Aisha die is gekoppeld aan een jongen in haar geboortestad en hem in eerste instantie een leuke match vindt. Als de families aan de slag gaan met de voorbereiding van het huwelijk en alles ineens heel echt en dichtbij komt, beseft ze dat ze eigenlijk niet met hem verder wil. Aisha kan voor haar gevoel niet meer terug: haar familie en die van hem hebben het huwelijk al bekend gemaakt. Iedereen is op de hoogte, de locaties zijn al afgehuurd. Het zou een enorm gezichtsverlies zijn voor haar familie als Aisha de verloving zou verbreken. Ook zijn familie zou woedend zijn. Bovendien zou geen enkele man zich ooit nog met haar durven verloven. Aisha zegt dus niets en trouwt toch.

Gevoel van onvrijheid

Bovenstaande situatie, waarin sprake is van een gearrangeerd huwelijk dat gaandeweg transformeert naar een dwanghuwelijk, gaat veel verder dan de definitie van de Rijksoverheid. Zij stelt immers dat sprake is van huwelijksdwang “indien één of beide partners op strafbare wijze worden gedwongen tot het aangaan van een huwelijk, terwijl zij zonder die uitgeoefende dwang niet tot het sluiten van dat huwelijk zouden zijn overgegaan” (MinBZK, 2012, p. 3). Ook gaat het verder dan de definitie van het Advies Centrum Vluchtelingenzaken. Die stelt dat een “gedwongen huwelijk een huwelijk (is, red.) waarbij een of beide huwelijkspartners geen zeggenschap heeft (hebben) over de sluiting van de huwelijksverbintenis en daarmee niet instemt” (ACVZ, 2005).

Wanneer je eigenlijk een ándere partner had willen kiezen, wanneer je eigenlijk ‘nee’ had willen zeggen, maar omwille van je familie dat niet doet. Omdat je tegen wordt gehouden door de angst: “wat de mensen wel niet zullen zeggen?”

In het geval van Aisha vond geen strafbaar feit plaats. Bovendien stemde Aisha uiteindelijk wel in met het huwelijk. Toch is dit een duidelijke situatie waarin iemand gedwongen trouwt: er was geen keuze, geen weg terug. Dat gevoel van onvrijheid is herkenbaar voor een aanzienlijk aantal ouders en jongeren in vluchtelingen- en migrantengroepen. Wanneer je eigenlijk een ándere partner had willen kiezen, wanneer je eigenlijk ‘nee’ had willen zeggen, maar omwille van je familie dat niet doet. Of wanneer je een verloving had willen afblazen, of zelfs had willen scheiden, maar tegen wordt gehouden door de angst over “wat de mensen wel niet zullen zeggen”.

Mensen staan er niet bij stil, omdat het nu eenmaal zo gaat. Ze proberen met vallen en opstaan iets van hun huwelijk te maken. Sommigen praten niet openlijk over hun problemen of bedenkingen, omdat je nu eenmaal niet je vuile was buiten hangt. Anderen zijn bang voor represailles als ze uitkomen voor hun mening. Zo vertelde een deelneemster in een bijeenkomst via IOT dat haar vriendin die had geprobeerd onder een huwelijk uit te komen, tijdens de huwelijksnacht door haar nieuwe echtgenoot in elkaar was geslagen en was verkracht "omdat ze hem geweigerd had".

Het gevolg is dat mensen zich schikken, zoals een jongen in een bijeenkomst via IOT: "Mijn ouders nodigen iedereen die ze op straat tegenkomen uit voor mijn huwelijksfeest. Ze bemoeien zich overal mee en dat resulteert dan weer in ruzie tussen mij en mijn verloofde. Maar je kunt er niet omheen." Of ze worden ongelukkig, depressief en passief, omdat ze hun lot niet zelf in handen hebben. "Je voelt je zo machteloos, je enige uitweg is weglopen en met angst leven. Maar ondanks alles lukt het niet om je volledig af te keren van je familie.", aldus een slachtoffer in een focusgroep van MTA Arnhem.

In deze publicatie hanteren we dan ook een bredere probleemdefinitie, dan zoals hierboven gegeven. Deze komt voort uit de intakes met de stuurgroepen van zowel IOT als SMN:

'Er is sprake van huwelijksdwang als een huwelijk wordt gezien als een sociale en/of economische verbintenis tussen twee families, in plaats van als een gebeurtenis tussen twee individuen op basis van hun vrije wil'

1.2.3 Waarom dwang?

Voor buitenstaanders zijn het belangrijke vragen: waar komt die dwang vandaan? Waarom bemoeien ouders of andere familieleden zich met de huwelijkskeuze van hun kind? Wanneer wordt een, vaak in eerste instantie door alle partijen gewenst, gearrangeerd huwelijk een dwanghuwelijk? Hoewel het sommige mensen de logica ontgaat, gaat het hier natuurlijk niet om een bewuste keuze om kinderen eens lekker te pesten. Het gaat om dieperliggende, essentiële, issues. Het gaat om greep houden op het leven. Garantie voor steun van de familie. Het hooghouden van de normen en waarden waar je voor staat. En ten slotte gaat het om het zeker stellen of vergroten van de eigen sociale status of economische positie en die van de familie.

Niet voor niets komt bij de verbintenis van twee families vaak een lange reeks voorwaarden kijken, zoals werd benoemd in de voorbereidende stuurgroep van IOT ¹. Partners moeten vaak dezelfde religie hebben, dezelfde religieuze stroming, dezelfde stad, dezelfde culturele achtergrond en soms zelfs dezelfde familie. Zoals de Alevitische Culturele Vereniging noemde: "Bij het kiezen van een partner wordt altijd nagedacht of de toekomstige partner binnen of buiten het 'verwantschapssysteem' valt."

Partners moeten vaak dezelfde religie hebben, dezelfde religieuze stroming, dezelfde stad, dezelfde culturele achtergrond en soms zelfs dezelfde familie.

Neem bijvoorbeeld Mehmet. Hij is vader van een gezin met vier kinderen en heeft een goedlopend bedrijf. Zijn zoon trouwt binnenkort met de dochter van een goede vriend. De vader van zijn aanstaande schoondochter is een respectabele man. Hij komt uit dezelfde regio als de familie van Mehmet. De man zorgt goed voor zijn gezin, doet veel voor de politieke partij waarvan hij lid is en heeft een goede naam in de gemeenschap. Zijn kinderen gaan net als die van Mehmet naar dezelfde jongerenvereniging. Hun echtgenotes hebben gezamenlijk het appartement ingericht voor het aanstaande huwelijkskoppel. Mehmet heeft nu rust en zekerheid. Hij weet zeker dat zijn zoon gelukkig zal zijn. Bovendien zullen er geen gelukzoekers met zijn geld vandoor gaan en deze verbintenis zal zijn positie en die van zijn familie in de gemeenschap versterken.

1) Een structureel onderdeel van de methode Changemakers is het oprichten van een stuurgroep. Lid van de stuurgroep zijn bestuurders van zelforganisaties. Zij zijn mede verantwoordelijk voor het vaststellen van de probleemdefinitie voor een project en bieden bestuurlijke steun aan leden van de zelforganisaties die uiteindelijk het verandertraject in de achterban uitzetten. Meer informatie hierover vindt u in hoofdstuk 2.

Instrumenten voor de toekomst

Wil je dus kunnen doorgronden waarom sommige ouders zich ongewenst bemoeien met de partnerkeuze van hun kind, dan moet je begrijpen dat we in een dergelijke situatie spreken over een systeem waarin niet alleen de behoeften van het kind, maar ook de sociale en/of economische zekerheid van de familie centraal staat. Zoals dat overigens niet lang geleden – en soms nog – in autochtone Nederlandse families ook het geval was. Waarin je, heel zwart-wit gesteld, als kind en als individu een instrument bent. Net zoals sommige Nederlandse ouders dat voor hun grootouders waren. En deze grootouders weer voor hun ouders.

Een huwelijk draait dan ook niet primair om twee partners. Het draait om de families die met elkaar een sociale of economische verbintenis aangaan. Het draait om het vastleggen en opnieuw bevestigen van een gezamenlijk opgebouwd en zorgvuldig overgedragen cultureel of economisch erfgoed, waarvan het huwelijk de hoeksteen is. Niet voor niets horen we regelmatig terug: *“Uithuwelijking hoort bij onze cultuur. Wat is daar mis mee?”*. En omdat het niet om ‘jou’ gaat maar om ‘ons’, is ook alle vorm van controle geoorloofd: het gaat immers om het veiligstellen van de toekomst van de familie. En dat is voor veel mensen in vluchtelingen- en migrantengroepen nog steeds heel logisch.

Een huwelijk is een sociale en economische verbintenis tussen twee families, in plaats van een gebeurtenis tussen twee mensen

Angst voor individuele vrijheid

Waar een toekomst wordt gebouwd op anderen, is geen plaats voor individuele vrijheid. In de praktijk zien we dan ook dat achter huwelijksdwang, of het geen ruimte geven om aan het huwelijk eigen voorwaarden te stellen, een diepgewortelde angst ligt voor individuele vrijheid. Angst voor dat ene kind dat besluit om zijn of haar eigen weg te gaan. Dat zijn eigen levensstijl kiest en niet een van de pilaren wil zijn waarop het familie-imperium wordt gebouwd. Of angst voor die ene man of ene vrouw die tegen alle verwachtingen in en door de plannen van de familie heen, besluit te scheiden en voor een toekomst van zichzelf kiest. Die tegen de wens van de familie wél kiest voor dat moderne westerse model voor vrije partnerkeuze of zelfs niet van plan is te trouwen. Kortom: angst voor een individuele vrijheid die alle zekerheid van de anderen doet wankelen en die schuurt tegen eeuwenoude waarden en normen.

Omdat die angst in alle lagen van een gemeenschap kan worden gevoeld, wordt daar met de hele gemeenschap voor gewaakt, via sociale druk en controle. Zo werd bij de voorbereiding van dit project in de stuurgroep van SMN aangegeven dat jongeren - vooral meisjes - meer onder druk worden gezet om voor een bepaalde termijn te trouwen, naarmate meer mensen uit de gemeenschap ouders op de vingers kijken bij de opvoeding van hun kinderen. Zoals ook in een focusgroep van de Federatie Turkse Sport en Cultuur in Nederland (HTSKF) werd gezegd: *“Meisjes worden nu eenmaal gezien als kwetsbaar. Door ze uit te huwelijken bescherm je ze.”*

Omdat die angst in alle lagen van een gemeenschap kan worden gevoeld, wordt daar met de hele gemeenschap voor gewaakt, via sociale druk en controle.

Het is zaak zo snel mogelijk te trouwen met degene die de voorkeur heeft van je omgeving als anderen al hebben gezien dat je een relatie hebt. Of als je oom zijn dochter wel al heeft uitgehuwelijkt aan een goede kandidaat. Of als je tantes gaan roddelen en als je broer door zijn tienervrienden wordt opgejut om jouw eer te verdedigen. Om de zenuwslopende verantwoordelijkheid van de eer van hun dochters niet langer te hoeven dragen en in de hoop dat zonen zich volwassener gaan gedragen, dringen sommige ouders daarom aan op een huwelijk op jonge leeftijd.

1.3 Preventieve aanpak van huwelijksdwang

1.3.1 Veranderen van een ideaalbeeld

Zoals uit de vorige paragraaf bleek, is de achtergrond van huwelijksdwang nogal complex. Het is belangrijk dat inzicht mee te nemen in je strategie om huwelijksdwang tegen te gaan. Wil je de complete problematiek vanaf de start bij de horens vatten, dan gaat dat verder dan het empoweren van mogelijke slachtoffers uit een risicogroep. Ook is het dan onvoldoende om huwelijksdwang strafbaar te stellen in de hoop dat dat preventief werkt.

De start van een preventieve aanpak van huwelijksdwang is het veranderen van een collectieve mentaliteit. Van een ideaalbeeld over hoe jongeren, vrouwen en mannen zich horen te gedragen en dus ook met wie er moet worden getrouwd. Het perfecte plaatje van het huwelijk waarin de (familie van de) partner een aardig fortuin heeft, een mooi uiterlijk, afkomstig is van een goede familie én met de juiste culturele en religieuze achtergrond. Een beeld dat vanaf het moment dat een kind wordt geboren, door de ouders en soms door een hele gemeenschap op hem of haar wordt geprojecteerd. *“We hebben allemaal een bepaald beeld van de toekomst voor onze kinderen.”*, aldus deelnemers van een bijeenkomst van Stichting Assala. En hoewel veel ouders weten dat dat meestal niet te evenaren valt, hebben hun kinderen daarin geen keuze.

Risicofactoren

Om precies dezelfde reden is blindstaren op risicofactoren zoals de religieuze achtergrond of het opleidingsniveau van een persoon om na te gaan of hij of zij slachtoffer kan worden van huwelijksdwang, te beperkt. Een belangrijker indicator is of hij of zij al van kinds af aan is opgevoed als autonoom persoon. Of iemand onderdeel is van een collectieve structuur of dat een man, vrouw of kind de vrijheid heeft om zijn of haar eigen leven richting te geven.

Een belangrijke indicator of iemand slachtoffer kan worden van huwelijksdwang is of hij of zij al van kinds af aan is opgevoed als autonoom persoon

Willen we huwelijksdwang voorkomen, dan moeten we het systeem waaruit deze problematiek voortkomt, aanpakken. Door de autonomie van een persoon centraal te stellen en mensen de mogelijkheid te geven om zich als individu te ontwikkelen. Zodat het normaal wordt dat huwelijkskandidaten vanuit vrije wil hun keuzes maken en niet leidend voorwerp zijn van een sociale gebeurtenis waarover alleen de omgeving beslist.

1.3.2 Instrumenten van sociale controle

Om individualiseringsprocessen een kans te geven, is ook van belang dat de instrumenten worden aangepakt waarmee mensen, koste wat kost, ondergeschikt worden gemaakt aan het collectief. Roddel is zo'n instrument. De angst voor roddel ("wat zullen de anderen zeggen?") en de angst om buiten de groep te vallen, is een effectieve manier om mensen in het gareel te houden. Zo vertelde iemand in een focusgroep via IOT: "Bij ons in de stad was een meisje dat bekend stond als buitenbeentje. Ze ging uit, slenterde over straat en ging om met Nederlandse jongens. Tijdens de zomervakantie in Turkije werd ze uitgehuwelijkt en achtergelaten. De familieleden in Nederland waren opgelucht. Zij hoefden niet meer bang te zijn voor roddel."

De angst voor roddel en de angst om buiten de groep te vallen, is een effectieve manier om mensen in het gareel te houden

Roddel is een vorm van zelfregulering. Het is een angst voor iets dat mensen zelf creëren. Mensen daar bewust van maken, is in onze visie een belangrijke stap in een adequate aanpak van huwelijksdwang. Zodat mensen beseffen dat niet hun burens, maar zichzelf zich iets aantrekken van die roddel en daarmee de sociale druk kans geven. Dat betekent ook dat een adequate aanpak van huwelijksdwang zich richt op het durven kiezen voor individuele vrijheid. Dat mensen het léf krijgen om die veiligheid van het bekende te verlaten. Ook al weet je niet wat je dan te wachten staat.

1.3.3 Verschillende aanvliegroutes preventie huwelijksdwang

In de praktijk zien we verschillende aanvliegroutes om huwelijksdwang tegen te gaan. Daaruit blijkt hoe lastig het is om de kern van het probleem scherp te krijgen. Een aantal voorbeelden hiervan, geven we hieronder.

Communicatietraining

Een veel geziene aanvliegroute is dat de problematiek wordt aangeduid als 'miscommunicatie' of 'het gebrek aan communicatie tussen ouders en jongeren'. Jongeren stellen bijvoorbeeld dat zij door de generatiekloof niet worden begrepen en dat zij met hun problemen nauwelijks terecht kunnen bij hun ouders. Ouders stellen juist dat hun kinderen ongehoorzaam worden en geen respect meer hebben voor belangrijke (culturele of religieuze) waarden en normen: "Onze kinderen zijn in Nederland te vrij. Ze ontsporen daardoor te makkelijk: ze krijgen verkeerde vrienden en gaan naar bars. Ze beginnen met gokken en raken verslaafd. Ze maken ons te schande met hun gedrag." Via uithuwelijking proberen ouders weer grip op hun kinderen te krijgen. Ook als dat uitmondt in huwelijksdwang, zien ouders het eerder als een uitkomst dan een probleem.

Zelforganisaties en maatschappelijke instellingen springen in deze 'communicatiekloof' tussen kinderen en ouders. Ze bieden communicatietrainingen aan om ouders met hun kinderen te leren praten. Ook zien we dat er trainingen worden gericht op het bespreekbaar maken van een taboe in de meest letterlijke zin van het woord, zonder eerst uit te zoeken wat het taboe precies is. Of zoals iemand zich in een training ooit afvroeg: *"Hoezo is homoseksualiteit onbespreekbaar? We schelden elkaar toch iedere dag uit voor homo?"*.

Zolang we niet praten over de essentie van het probleem, over de angst voor het opvoeden van een kind dat uiteindelijk zijn eigen weg gaat, zijn alleen onze communicatievaardigheden aangepast. Niet ons ideaalbeeld

Wij stellen dat deze aanlegroute onvoldoende bijdraagt aan de preventie van huwelijksdwang. Uiteraard is noodzakelijk dat je je kunt en mag uitdrukken. Het draagt bij aan openheid en een betere verstandhouding tussen ouders en kinderen. Ook het kunnen benoemen van verschillende vormen van huwelijksdwang is goed. Maar zolang we niet praten over de onderliggende essentie van het probleem, over de angst voor het opvoeden van een kind dat uiteindelijk zijn eigen weg gaat, zijn alleen onze communicatievaardigheden aangepast. Niet ons ideaalbeeld, noch het systeem waarin we gezamenlijk vastzitten.

Opvijzelen culturele of religieuze kennis

Een andere aanpak is het opvijzelen van de kennis van jongeren en ouders over wat binnen de culturele of religieuze kaders nu écht mag en is verboden. Omdat ervan wordt uitgegaan dat huwelijksdwang voortkomt uit onwetendheid over de wettelijke kaders of door verkeerde interpretaties van culturele normen. Een zelforganisatie biedt dan bijvoorbeeld godsdienstlessen aan voor kinderen en jongeren. Maar ook worden geleerden uitgenodigd die de oudere generatie nieuwe interpretaties van de heilige geschriften bijbrengen.

Regelmatig worden lezingen georganiseerd waarin iemand van aanzien vertelt dat een huwelijk dat is afgesloten onder druk en zonder toestemming van de vrouw, niet geldig is. Dergelijke activiteiten kunnen natuurlijk een waardevolle bijdrage leveren aan het bespreekbaar maken van huwelijksdwang in specifieke kringen. Toch blijft deze aanpak beperkt tot het bespreken van wat wel of niet zou mogen volgens heilige geschriften. Het stelt geen vragen bij het 'waarom' van de neiging tot huwelijksdwang.

Sociale mediacampagnes

Ten slotte zien we veel (social) mediacampagnes van instellingen en overheden langs komen tegen huwelijksdwang. Deze campagnes richten zich vooral op jonge (mogelijke) slachtoffers van strafbare feiten. Het gaat dan om jongeren die bang zijn te worden uitgehuwelijkt en actief op zoek gaan naar informatie om dat te voorkomen.

Alleen zij die zich herkennen in de door de media voorgestelde problematiek voelen zich aangesproken

De praktijk wijst uit dat slechts een klein deel van de jongeren dat te maken krijgt met huwelijksdwang, ook daadwerkelijk wordt bereikt. Alleen zij die zich herkennen in de door de media voorgestelde problematiek voelen zich aangesproken. Jongeren die, zoals Aisha in het eerdere voorbeeld, op een andere manier gedwongen trouwen, identificeren zichzelf niet met de voorbeelden uit de filmpjes en verhalen. Sterker nog: zij kunnen gerust stellen dat huwelijksdwang bij hén niet voorkomt. Want zoals het wordt gepresenteerd in de media kennen zij het niet.

Ook gaan deze campagnes te vaak voorbij aan de angst en schaamte, maar ook vooral aan de loyaliteit die jongeren desondanks voelen jegens hun ouders. Zoals iemand uit een focusgroep van HTDB aangaf: *"Het is als kind moeilijk om tegen anderen te zeggen dat je tegen je zin in bent gehuwd. Dan breng je je familie in verlegenheid en in een vervelende positie. Het kan verkeerd uitpakken waardoor je door de familie wordt verstoten."* Jongeren die met hun probleem naar buiten durven treden of een melding of aangifte durven doen, zijn over het algemeen óf in hoge mate assertief óf zien geen andere uitweg.

Samenvatting

Kort samengevat is het kennen van de problematiek vanuit het referentiekader van de mensen waar het om gaat van essentieel belang. Je kunt er je preventieve aanpak van huwelijksdwang mee vormgeven. In de methodiek Changemakers is het uitgangspunt dat actieve kaders uit een risicogroep zelf sociale veranderprocessen starten. In onze optiek is dat een voorwaarde voor een duurzame verandering in bijvoorbeeld het collectieve beeld over een ideaal huwelijk. Vanuit dit uitgangspunt is het van cruciaal belang dat de aanpak aansluit bij de leefwereld van mensen. Dat zij echt worden geraakt door de problematiek en dat zij zich probleemeigenaar voelen. Alleen dan kunnen mensen worden gemotiveerd om daaraan zelf iets te doen en hun omgeving te veranderen.

Hoofdstuk 2 Methodiek Changemakers

2.1 Introductie

In dit hoofdstuk leggen we uit hoe de oorspronkelijke methode Changemakers is opgebouwd, op welke uitgangspunten het is gebaseerd en welke instrumenten er aan te pas komen. In hoofdstuk 3 beschrijven we vervolgens welke elementen wel en niet zijn gebruikt voor ontwikkeling van de methodiek Preventie Huwelijksdwang in Migrantengroepen.

Verschuivende samenstelling vluchtelingengemeenschap in Nederland

Kenmerkend aan de methode Changemakers is dat het niet is ontwikkeld achter een computer of in een lab. Het is ontwikkeld, toegepast en verfijnd door en voor mensenrechtenactivisten in de praktijk. Voordat we dan ook starten met een uitleg over de methodische uitgangspunten, de instrumenten en de opbouw van de methode, geven we graag inzicht in de aanloop ernaartoe, en in het profiel changemaker dat we voor ogen hadden. Daarvoor gaan we een stuk terug de geschiedenis in, naar halverwege de jaren '80.

Vrees voor vervolging om politieke overtuiging

De aanloop van de methode Changemakers start met de verschuivende samenstelling van de vluchtelingengemeenschap in Nederland. VON komt oorspronkelijk voort uit zeven federaties van vluchtelingenorganisaties die halverwege de jaren '80 hun krachten bundelden. In die tijd werden de meeste zelforganisaties opgericht door politiek geëngageerde vluchtelingen die vervolging om hun ideologieën vreesden.

Een van de eerste groepen vluchtelingen waren Tsjechische studenten die eind jaren '40 vluchtten voor het oprukkende communistische bewind. Kort daarna volgden Hongaarse vluchtelingen. In de jaren '70 en '80 kwamen vluchtelingen uit andere landen zoals Chili, Vietnam en Iran. De komst van deze 'klassiek politieke' vluchtelingen gebeurde incidenteel en in kleine groepjes. Sommige vluchtelingen bereikten Nederland op eigen kracht, andere werden uitgenodigd door de hoge commissaris voor de vluchtelingen (UNHCR). Zij kregen direct een status en konden zich richten op het oppakken en inrichten van hun levens in Nederland. Verspreid over Nederland werden zij gehuisvest en voorbereid op de arbeidsmarkt.

De eerste vluchtelingengroep bestond voornamelijk uit politieke activisten. De tweede groep vaker uit mensen die zichzelf en hun families in veiligheid wilden brengen

Gewoonweg je familie in veiligheid brengen

Vanaf het tweede deel van de jaren '80 veranderde de samenstelling van de vluchtelingengroepen en zo ook van de vluchtelingenorganisaties. Als gevolg van het toenemende aantal burgeroorlogen wereldwijd vluchtten complete families en soms hele dorpen naar West-Europa. Deze zogenaamde 'oorlogsvluchtelingen' vluchtten uit angst voor etnische zuivering en andere vormen van groepsvervolging. Vluchtelingen uit onder meer Syrië, Ghana en Pakistan en later uit Armenië, Tsjetsjenië, Georgië en Bosnië. Mensen over wie weinig bekend was en die op humanitaire gronden werden toegelaten. In vergelijking met de eerste vluchtelingengroep, die vaak ook hoog opgeleid en van een hoge sociale klasse was, was de tweede vluchtelingengroep diffuser. Vaker afkomstig van het platteland, lager opgeleid en ongeorganiseerd. Mensen die zichzelf en hun families gewoonweg in veiligheid wilden brengen.

Teruggeworpen op de eigen etnische gemeenschap

De groepssamenstelling van vluchtelingen in Nederland veranderde dus. De landelijke en lokale overheden worstelden met de ontwikkeling van een toegepast asielbeleid en met vraagstukken rond de groeiende multi-etnische samenleving. Op die manier werden voor asielzoekers intake- en selectieprocedures ontwikkeld die jarenlange procedures opleverden. In de jaren dat mensen in afwachting waren van hun verblijfsvergunning, misten zij de natuurlijke contacten met de gastsamenleving. Zij kregen weinig kans om zich op eigen kracht te ontwikkelen. Mensen werden volledig teruggeworpen op hun gezin en contacten met de eigen etnische gemeenschap, waaruit ook veel zelforganisaties voortkwamen.

Culturele tradities die rechtstreeks in strijd waren met universele mensenrechten werden onder het mom van behoud van eigen culturele identiteit aangeduid als 'cultureel erfgoed'

Tegelijkertijd ontstond politieke consensus over het feit dat er een emancipatiebeleid moest worden ontwikkeld om de sociale en economische achterstanden van zowel migranten- als vluchtelingengroepen in Nederland weg te werken. Vanuit de gedachte dat een sociaal-culturele eigenheid de sociaal-economische integratie zou versterken, werd het fameuze Nederlandse multiculturele minderhedenbeleid ontwikkeld. Ingezet werd op emanciperen 'met behoud van eigen identiteit'. Rijk en gemeenten richtten zich op de ondersteuning en ontwikkeling van de eigen cultuur, religie en taal. Migranten- en vluchtelingenorganisaties die daaraan wilden bijdragen, werden ruimhartig gefaciliteerd.

Onverwachte paradox

Onverwacht leidde ons Nederlandse minderhedenbeleid tot een paradox binnen de vluchtelingengemeenschap. Culturele tradities die rechtstreeks in strijd waren met universele mensenrechten, werden onder het mom van behoud van eigen culturele identiteit binnen verschillende migranten- en vluchtelingengroepen aangeduid als 'cultureel erfgoed'. Emancipatievraagstukken raakten op de achtergrond en vooral gemeenschapsvorming en behoud van cultuur werden bevorderd.

Vluchtelingen vrouwen en -jongeren streeden een dubbele emancipatiestrijd: tegen hun eigen omgeving en tegen beleidsmakers en publieke opinie

Niet voor niets kaarten met name vrouwen en jongeren deze paradox als eersten aan bij de landelijke overheid. Somalische, Eritrese en Ethiopische vrouwenorganisaties zetten een sterke lobby op eind jaren '80 en begin jaren '90, om de aanpak van vrouwelijke genitale verminking te agenderen. Koerdische vrouwen- en jongeren-netwerken haalden eind jaren '90 en aan het begin van deze eeuw eengerelateerd geweld uit de taboesfeer. Vaak streeden zij een dubbele emancipatiestrijd: tegen hun eigen omgeving waar kiezen voor individualiteit niet werden gewaardeerd, en tegen beleidsmakers en publieke opinie die zich niet wilden bemoeien met 'wat in die culturen gebruikelijk is'.

Nieuwe emancipatiestrijd

De mensenrechtenactivisten bij VON, de agendasetters in een gemeenschap, maar ook de bestuurders van zelforganisaties, wilden wij ondersteunen. Het ging daarbij om de mensen die wél de vuile was durfden buiten te hangen en die zich niet verschuilden achter culturele conventies of tradities. Die ook mensenrechten durfden te verdedigen die discussie opleveren in de eigen kring. Zoals het recht om je eigen partner te kiezen, ook als dat tegen de wensen van je omgeving in gaat. Of het recht om jezelf te mogen zijn. Ook al word je verliefd op een jongen in plaats van op een meisje.

Het laatste decennium veranderde veel in het Nederlandse minderhedenbeleid: emanciperen in eigen kring is niet langer het credo. Bij zowel het Rijk als diverse gemeenten staat de aanpak van schadelijke traditionele praktijken inmiddels op de kaart. Maar er wordt nog steeds te weinig geïnvesteerd in een mentaliteitsverandering, zowel bij vluchtelingen- en migrantengemeenschappen als bij beleidsmakers en politici. Kiezen voor je persoonlijke vrijheid is nog geen vanzelfsprekendheid. En dat juist die mentaliteitsverandering bij gemeenschappen noodzakelijk is om problemen als huwelijksdwang, maar ook eengerelateerd geweld en homofobie te voorkomen, is nog niet bij iedere beleidsmaker of hulpverlener geland.

Mensenrechtenactivisten zoeken naar instrumenten om hun strijd effectiever in te kunnen zetten

2.2 Doel & doelgroep methodiek Changemakers

Zoals hierboven wordt aangegeven, kwam de methode Changemakers voort uit de jarenlange zoektocht om mensenrechtenactivisten te ondersteunen. Zodat zij als starters van verandering, *changemakers*, op effectieve wijze een mentaliteitsverandering in eigen kring en in het publieke debat konden starten. Met Delta Changemanagement van Martin J. Loeve ontwierpen we middelen om de strijd van mensenrechtenactivisten efficiënter te maken en een sociale beweging te faciliteren waarmee een collectieve sociale verandering kan worden gestart. Ook om de vrouwen, mannen en jongeren, die iedere dag opnieuw streven naar individuele zelfbeschikking, te blijven motiveren. Zodat zij zich collectief gesteund weten en kunnen genieten van (kleine) behaalde successen. In plaats van opgebrand en gedesillusioneerd thuis te zitten na jaren van strijd tegen 'de rest van de wereld'.

Kort samengevat ontwikkelden wij de methode Changemakers om 1) mensenrechtenactivisten te ondersteunen, 2) een sociale beweging te faciliteren waarin het recht op zelfbeschikking wordt nageleefd, uitgedragen en verdedigd waar nodig, 3) structurele aandacht te genereren voor individuele zelfbeschikking en 4) inbedding te realiseren bij maatschappelijke partners. Deze vier doelstellingen zijn nadrukkelijk onderdeel van de methodiek. In de volgende paragrafen vertellen we meer over de uitgangspunten, de instrumenten en de opbouw ervan.

2.3 Methodische uitgangspunten

De methode Changemakers is gebaseerd op de volgende uitgangspunten:

1. Eenieder heeft recht op leven, vrijheid en onschendbaarheid van zijn of haar persoon;
2. Elementen van cultuur en mentaliteit veranderen alleen succesvol vanuit de gemeenschap zelf;
3. Een individu kan de motor zijn van sociale verandering;
4. Succesvol veranderen kan via een doelgericht, kleinschalig veranderproces m.b.v. de atspAr@ formule en de Vaarkaat.

Eenieder heeft recht op leven, vrijheid en onschendbaarheid van zijn of haar persoon

Dit uitgangspunt staat in artikel 3 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. De mensen die via deze methode worden gevormd tot changemaker, leven het na, dragen het uit en verdedigen dit artikel waar nodig. Uitgangspunt is dat geen enkele culturele traditie of hogere macht ondermijning van dit artikel legitimeert. Dat betekent bijvoorbeeld dat huwelijksdwang in onze ogen nooit gelegitimeerd kan worden vanuit de gedachte dat ouders traditioneel het recht hebben om het lot van hun kinderen te bepalen. De uitingen en activiteiten van changemakers dienen voortdurend aan dit uitgangspunt te kunnen worden getoetst.

Uitgangspunt is dat geen enkele culturele traditie of hogere macht ondermijning van dit artikel legitimeert

Elementen van cultuur en mentaliteit veranderen alleen succesvol vanuit de gemeenschap zelf

Voor een norm- of mentaliteitsverandering moeten de meest intieme en dierbare aspecten van het leven van mensen ter discussie worden gesteld. Zoals het ideaalbeeld dat bestaat rond een huwelijk en de rolpatronen die vaststaan voor kinderen, ouders, mannen en vrouwen. Dat ideaalbeeld blootleggen, is schudden aan de pilaren die groepsnormen hooghouden.

Een natuurlijke eerste reactie is dan dat mensen zich naar binnen keren, boos worden of ontkennen. En juist daarom is het noodzakelijk dat mensen uit de gemeenschap zelf starten met een mentaliteitsverandering. Zij kennen het referentiekader van de gemeenschap en de pijnpunten van binnenuit. Alleen zij kunnen normen en waarden bespreekbaar maken, anderen motiveren en inspireren tot verandering, zonder dat zij worden afgedaan als buitenstaander of onwetend. Alleen mensen vanuit de gemeenschap zelf kennen de haakjes waaraan zij een mentaliteitsverandering kunnen ophangen. Daarom maakt die aanpak een duurzame mentaliteitsverandering mogelijk.

Een individu kan de motor zijn van sociale verandering

Een gemeenschap is een collectief van individuen met ieder hun kracht en mogelijkheden. Door individuen aan te spreken op die mogelijkheden en hen te versterken om daarmee iets te doen, kunnen zij sociale veranderingen starten. In hun gezin, familie, vrienden- en kennissenkring en verder. Zo kan het besluit van een jonge vader om zich niets aan te trekken van de hoon van de familie als hij zijn zoon op een andere manier opvoedt, de start zijn van een andere houding in dat gezin ten aanzien van vrije keuzes. Hij laat zien aan anderen dat er alternatieven zijn en voedt zijn zoon op met de gedachte dat het oké is om je lot in eigen hand te nemen.

Het besluit van een jonge vader om zich niets aan te trekken van de hoon van de familie als hij zijn zoon op een andere manier opvoedt, kan de start zijn van een andere houding in dat gezin ten aanzien van vrije keuzes

In de methode Changemakers richten we ons specifiek op drie profielen individuen die de motor (kunnen) zijn voor verandering: 1) **bestuurders** van zelforganisaties die een bepaalde problematiek agenderen of juist ruimte laten aan anderen om dat te doen, 2) **aanjagers** (soms ervaringsdeskundigen) die lobbyen voor een bepaald recht of in hun omgeving de discussie aangaan over bepaalde onderwerpen, zoals vrije partnerkeuze, en 3) **trainers** en voorlichters die vanuit hun professe of omdat zij daarvoor eenvoudigweg talent hebben, een groep stapsgewijs begeleiden in een collectieve mentaliteitsverandering, personen die anderen een spiegel kunnen voorhouden en laten nadenken over hun persoonlijke barrières en vrijheden om anderen in vrijheid te laten leven. Soms lopen deze profielen door elkaar of zijn zij verenigd in dezelfde persoon.

Idealiter worden mensen van alle drie de profielen geactiveerd. Zij vullen elkaar aan en kunnen elkaar ruggensteun geven op het moment dat zij activiteiten organiseren, beleid proberen te beïnvloeden, debatten starten, bijvoorbeeld over het ideaalbeeld rond een huwelijk. Daarom wordt in de training van changemakers extra aandacht besteed aan de samenwerking en netwerkopbouw.

Succesvol veranderen kan via een doelgericht, kleinschalig veranderproces m.b.v. de atspAr@-formule en de Vaarkaat

Om effect te bereiken, richten we ons in deze methodiek op *doelgericht, kleinschalig veranderen*. Doelgericht, kleinschalig veranderen is het anticiperen op veranderkrachten in de directe en indirecte omgeving. Denk bijvoorbeeld aan globalisering en sociale media waardoor de band met de familie in Marokko hecht blijft. Of aan een gezinssituatie die verandert als een zoon het huis uitgaat, een nicht komt inwonen of de moeder gaat werken. Het zijn de krachten die van invloed zijn op onszelf en onze omgeving. Als changemaker moet je strategieën kunnen uitzetten waarbij je inspeelt op die veranderkrachten. En activiteiten organiseren die vernieuwend en effectief zijn.

Als changemaker moet je strategieën kunnen uitzetten waarbij je inspeelt op veranderkrachten

Om dit succesvol te kunnen doen, moeten de dynamiek en interactie beheersbaar zijn. Dat betekent dat realistische, meetbare doelstellingen worden gesteld die de changemaker en zijn of haar team binnen afzienbare periode kunnen realiseren. Het is daarom belangrijk dat een changemaker inzicht heeft in de stappen van verandering. Dat inzicht kan bijvoorbeeld worden verkregen via *change-instrumenten*.

2.4 Change-instrumenten

Veranderen is in essentie inspelen op veranderkrachten die zich in de omgeving voordoen. Dit kan zowel reactief als proactief. Het organiseren van een training over huwelijksdwang omdat de achterban van een zelforganisatie daar om vraagt, is een voorbeeld van een reactieve verandering. Een organisatie reageert naar aanleiding van een behoefte. Lobbyen bij Tweede Kamerleden om huwelijksdwang strafbaar te laten stellen, is een voorbeeld van een proactieve verandering. Mensen creëren zelf de behoefte en zijn aanjagers van een verandering.

Lobbyen bij Tweede Kamerleden om huwelijksdwang strafbaar te laten stellen, is een voorbeeld van een proactieve verandering

Veranderkrachten

De invloed van veranderkrachten is de belangrijkste aanleiding voor veranderen. Denk bijvoorbeeld aan sociale media als Facebook en Twitter die worden ingezet om snel naar elkaar te berichten wat iemand doet en wat je daarvan vindt. Het is daardoor makkelijker de gangen van je neef of nicht te controleren dan tien jaar geleden. Of kijk naar het effect van dezelfde techniek op het sociale contact in een gezin: iedereen zit voortdurend achter zijn of haar eigen tablet of laptop. Wat doet dat met de communicatie onderling?

Sociale media als Facebook en Twitter maken het makkelijker om de gangen van je neef of nicht te controleren dan tien jaar geleden

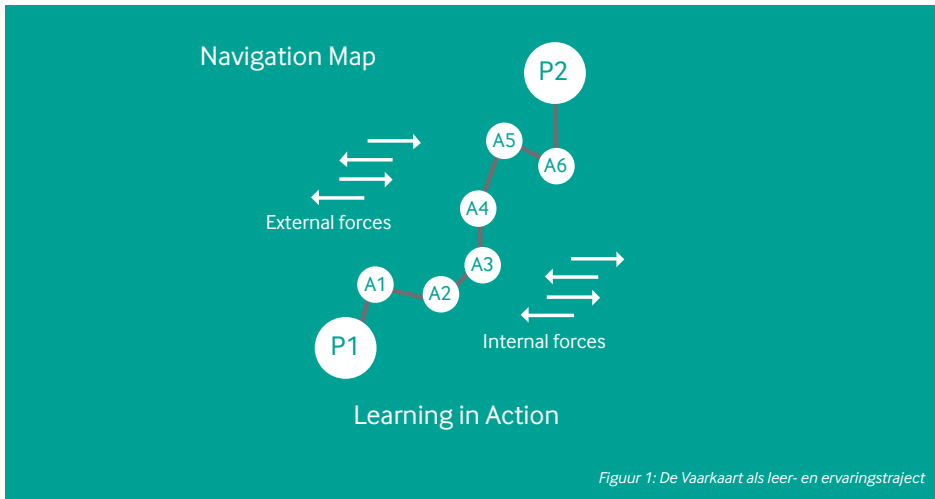
Tegelijk zijn veranderkrachten zelf ook aan verandering onderhevig: de populariteit van sociale media bijvoorbeeld, verandert continu. Nu is Facebook 'in', maar over een jaar gebruikt iedereen misschien op Telegram. De invloed van deze krachten veranderen daardoor ook. Veranderen is een continu proces waarbij het regelmatig scannen van je omgeving van belang is.

Inspelen op veranderkrachten

Als we willen inspelen op de veranderkrachten - en daarmee de rust van onszelf, van onze organisatie en van onze omgeving gaan verstoren - moeten we iets anders in het vooruitzicht stellen. Een alternatief om naar toe te werken. Dit doen we door een *veranderdoel* te bepalen. Instrumenten die ons hierin kunnen ondersteunen en waarmee we in de oorspronkelijke methode Changemakers werkten, zijn de Vaarkaat en de *atspAr@-formule*, ontwikkeld door Delta Changemanagement van Martin J. Loeve.

2.4.1 De Vaarkaart

De Vaarkaart is een nuttig instrument voor het uitzetten en implementeren van een verandertraject (zie figuur 1).

Vaarkaarten worden al eeuwen gebruikt voor het uitzetten van 'trajecten' en het in kaart brengen van de omgeving. Je kunt er je route mee uitstippelen vanuit je huidige positie (P1) naar je gewenste toekomstige positie (P2). Tegelijkertijd geeft het een overzicht van de veranderkrachten waarmee je te maken hebt en die je route beïnvloeden.

De Vaarkaart is opgebouwd uit vier elementen: (1) de externe en interne omgeving, (2) de huidige positie, (3) de toekomstige (gewenste) positie en ten slotte (4) de *way-points*.

De elementen van de Vaarkaart

1. Externe en interne omgeving

De externe en interne omgeving is die omgeving waarin we persoonlijk acteren. Dat kan *global* zijn, zoals bij sterke familiebanden of directe betrokkenheid bij politieke of maatschappelijke ontwikkelingen in Marokko of Turkije. Maar ook *local*, zoals de buurt waarin je woont of de familie waar je onderdeel van bent, en alles daartussenin. De invloed van veranderkrachten in de omgeving is veelal de aanleiding voor een verandertraject.

2. Huidige positie

De positie **P1** op de Vaarkaart, is je huidige persoonlijke positie. Deze positie schuift langzaam vooruit. Ook als je niets doet. Dat wordt veroorzaakt door je omgeving die altijd blijft veranderen, maar ook door wie je bent, wat je kunt en wat je al eerder hebt bereikt. Het verleden zou je **P0** kunnen noemen, je startpositie.

3. Toekomstige positie

De positie **P2** op de Vaarkaart, is de gewenste toekomstige positie, ofwel het doel. Het verschil tussen **P1** en **P2** is de weg naar het beoogde doel, je passie en ambitie vertaald naar het toekomstige gewenste resultaat. Dus datgene wat je wilt bereiken als changemaker. Bijvoorbeeld: een lid van een jongerenorganisatie wil dat jongens en meiden weerbaarder worden tegen de druk van ouders en familie om in te stemmen met een huwelijk. Zijn huidige positie is dat veel jongeren instemmen om maar af te zijn van het gezeur van hun ouders, ooms, tantes en grootouders. Zijn toekomstige positie is dat minimaal tien jongeren hebben geleerd hoe zij onder die sociale druk uit kunnen komen. De weg ertussen wordt bepaald door de manier waarop hij die tien jongeren weerbaar wil maken: de strategie.

4. Way-points

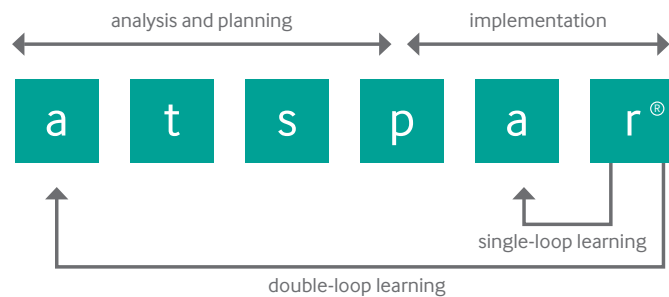
De weg om naar een toekomstige positie te komen, wordt in de Vaarkaart weergegeven met de way-points. Het zijn de tussengelegen posities of (deel)doelstellingen van een verandertraject. Op de Vaarkaart zijn die aangegeven als **A1-A6**. Ze geven de richting aan en de daaraan gekoppelde activiteiten om het beoogde doel daadwerkelijk te kunnen bereiken. In de praktijk kunnen dat bijvoorbeeld verschillende bijeenkomsten zijn van een training Positief Opvoeden voor jonge ouders. Met als doel ouders bewust te maken van het belang van ruimte voor de autonomie van een kind. Iedere bijeenkomst illustreert dan een way-point.

Door een dergelijk traject bewust in stukken te knippen, krijg je de mogelijkheid om op productieve wijze richting te geven aan je aanpak. En steeds te leren en te reflecteren op het behaalde tussenresultaat. Bijvoorbeeld via tussenevaluaties met de trainers en met de deelnemers van een training. Daarmee kan worden bekeken of de aanpak nog steeds aansluit op de behoefte van de groep. Of dat iets moet worden aangepast omdat de situatie is veranderd. De way-points helpen om de dynamiek en interactie tijdens een verandertraject beheersbaar te maken, en te houden.

Samenvattend is de Vaarkaart vooral een praktisch en resultaatgericht instrument om een verandertraject uit te zetten en te implementeren. Het is richtinggevend en zorgt ervoor dat persoonlijke doelen ook echt en met succes worden bereikt.

2.4.2 De atspAr®-formule

Om een koers op de Vaarkaart uit te kunnen zetten is een navigatie-instrument nodig. De atspAr®-formule is zo'n instrument (zie figuur 2). Het eerste deel van de formule bestaat uit de analyse- en planningsfase. Tijdens deze fase wordt het ontwikkelingstraject op de Vaarkaart uitgezet. Het tweede deel behelst de implementatiefase. Tijdens deze fase wordt de uitgezette koers op de Vaarkaart ingezet en wordt per way-point gereflecteerd op het behaalde (tussen) resultaat.

Figuur 2: De atspAr®-formule als navigatie-instrument

Eigenlijk kun je de Vaarkaart beschouwen als een routekaart en de atspAr®-formule als een navigatiesysteem in een auto. Vanuit de huidige positie P1, je vertrekpunt, bepaal en programmeer je een gewenste toekomstige positie P2, daar waar je naartoe wilt. Onderweg kun je je positie blijven volgen en indien noodzakelijk op elk punt, bijvoorbeeld vanwege een file, een andere koers of route uitzetten. Hetzelfde geldt voor het uitzetten en implementeren van verandertrajecten.

De analyse- en planningsfase

De A van Analysis

De eerste component van de atspAr®-formule staat voor *analysis* of analyse. Het scannen en analyseren van veranderkrachten in de omgeving en het in kaart brengen van de invloeden daarvan op het individu of op een gemeenschap. Met deze eerste component wordt de huidige positie op de Vaarkaart aangebracht en wordt input geleverd voor het bepalen van de toekomstige positie: de aanleiding en het doel van de verandering. Kernvragen voor de analyse van de omgeving zijn:

- Welke externe en interne veranderkrachten neem je in je omgeving waar?
- Wat is de (toekomstige) invloed van deze veranderkrachten?
- Hoe belangrijk zijn deze invloeden?
- Wat zijn je mogelijkheden en beperkingen?
- Wat is de aanleiding voor je verandering?

De T van Target

De tweede component staat voor *target* of doel. Het bepalen van het veranderdoel en de doelstellingen. Met deze tweede component wordt de toekomstige gewenste positie op de Vaarkaart bepaald. Kernvragen bij het bepalen van het veranderdoel zijn:

- Wat is je ambitie?
- Wat wil je bereiken?
- Wat is je veranderdoel?
- Wat zijn je veranderdoelstellingen?

De S van Strategy

De derde component staat voor *strategy* of strategie. Met deze component wordt de koers op de Vaarkaart uitgezet. Kernvragen bij het uitzetten van een effectieve koers zijn:

- Welke alternatieve strategieën heb je om je veranderdoel en doelstellingen op een effectieve manier te bereiken?
- Welke koers zet je uit? Welke route volg je?

De P van Plan

De vierde component staat voor *plan*. Het plan is de verdere uitwerking van de verschillende componenten: de samenstelling van een verander- of projectteam, de kernactiviteiten, de benodigde middelen en de te verwachte resultaten. Met het plan is de analyse- en planningsfase van het ontwikkelingsmodel afgerond en is de Vaarkaart compleet. Kernvragen voor het uitwerken van het vaarplan zijn:

- Welke activiteiten moet je wanneer uitvoeren?
- Wie heb je daarbij nodig?
- Welke middelen zijn nodig?
- Wat zijn de kosten en opbrengsten of resultaten van de verandering?

De implementatiefase

De A van Action

De vijfde component van de formule is de A van *action* of actie. Deze component staat voor het daadwerkelijk in actie komen, dus het uitvoeren van je uitgezette koers. Action is de eerste pijler van het *Action Learning*-principe. Kernvragen om in actie te komen zijn:

- Welke activiteiten dien je op korte termijn uit te voeren om je eerste doelstelling te bereiken?
- Wanneer voer je je eerste actie uit?

De R van Reflection

De zesde component staat voor *reflection* of reflectie. Deze laatste component is de tweede pijler van het *Action Learning*-principe. Tijdens deze stap wordt gereflecteerd op twee niveaus:

1. *Veranderactiviteit*: op dit niveau wordt gereflecteerd op het beoogde en het bereikte resultaat van de uitgevoerde veranderactiviteit en de effectiviteit daarvan.
2. *Resultaat van het verandertraject*: op dit niveau wordt gereflecteerd op het beoogde en het bereikte resultaat van het uitgezette verandertraject en de effectiviteit daarvan. Dus op het veranderplan, de Vaarkaat zelf.

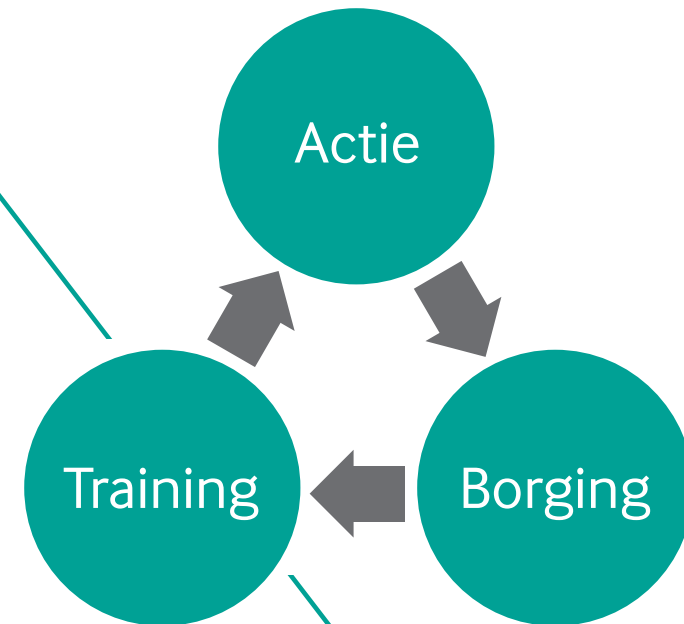
Kernvragen voor het reflecteren op de veranderactiviteiten en het verandertraject zelf zijn:

- Wat is de effectiviteit van de veranderactiviteiten?
- Wat is de effectiviteit van het verandertraject zelf?

Kortom, de Vaarkaat als metafoor voor een leer- en ervaringstraject en de atspAr®-formule als navigatie-instrument vormen een krachtig model voor het succesvol uitzetten en implementeren van doelgerichte, kleinschalige verandertrajecten. Ze helpen de dynamiek en interactie van een verandertraject beheersbaar te houden. Ook bieden ze de mogelijkheid om productief richting te (leren) geven aan een verandering zodat doelen daadwerkelijk worden bereikt. Voor meer informatie over de ontwikkeling van deze change-instrumenten, vind je op www.deltachangemanagement.nl.

2.5 Opbouw methodiek

De oorspronkelijke methode Changemakers is opgebouwd uit drie onderdelen: 1) training, 2) actie en 3) borging (zie figuur 3). Dit zijn geen statische onderdelen: ze vloeien in elkaar over en beïnvloeden elkaar. Hoe dat werkt, wordt hieronder kort toegelicht.

Figuur 3. Onderdelen methodiek Changemakers

De Vaarkaat als leer- en ervaringstraject en de atspAr® formule als navigatie-instrument voor het succesvol uitzetten en implementeren van doelgerichte, kleinschalige verandertrajecten

2.5.1 Training

In het trainingsonderdeel worden deelnemers gevormd tot changemakers. Bestuurders van zelforganisaties, aanjagers, maar ook trainers binnen gemeenschappen die op willen staan voor het zelfbeschikkingsrecht van vrouwen, mannen en jongeren in eigen kring. Zij krijgen kennis en leren vaardigheden om doelgericht, kleinschalige verandertrajecten te starten in hun eigen informele netwerk of organisatie. Bovendien worden deelnemers gemotiveerd openlijk taboeonderwerpen bespreekbaar te maken en openlijk het publiek debat aan te gaan. Zij worden daarmee eigenaars van sociale veranderprocessen.

De training bestaat uit vier blokken:

1. Informatieoverdracht:
 - Wat is een veranderproces?
 - Uit welke fasen bestaat een veranderproces?
 - Welk soort factoren beïnvloeden een veranderproces?
 - Wat is de rol van een changemaker in een veranderproces?
 - Wat is de rol van de sociale omgeving in een veranderproces?
2. Demonstratie toepassing van een veranderproces:
 - Definiëring eigen probleem, wensen en/of behoeften;
 - Factor- en netwerkanalyse;
 - Formuleren doelstelling en selecteren acties;
 - Implementatie acties;
 - Evaluatie en continuering van acties.
3. Oefening van vaardigheden en feedback;
4. Follow-upbegeleiding bij toepassing van een veranderproces in de praktijk.

Blok 1 en 2 vinden plaats in de training zelf. Blok 2 en 3 worden uitgevoerd in het onderdeel Actie.

2.5.2 Actie

Tijdens de training bepalen de deelnemers een doel en SMART- (Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch, Tijdgebonden) doelstellingen. Met behulp van de atspAr@-formule formuleren zij een strategie. Ook stellen de deelnemers met een team uit het eigen netwerk een plan op die zij in eigen kring (focusgroepen) uitproberen. De uitvoer in eigen kring is essentieel aangezien ook de analyse van de huidige positie en het vaststellen van het veranderdoel gebeurt vanuit de eigen positie van de changemaker in zijn of haar omgeving. In de praktijk oefenen zij vervolgens hun vaardigheden en in de veilige trainingssetting evalueren de changemakers met elkaar en met de trainers de resultaten en aanpak.

Het uitvoeren van een doelgericht, kleinschalig verandertraject is een essentieel onderdeel van de methode. Mensen oefenen in de praktijk en kunnen de resultaten in een veilige setting evalueren

2.5.3 Borging

Het derde onderdeel van de methode is het borgen van het veranderproces. Om te zorgen dat een doelgericht, kleinschalig veranderproces effect heeft en kan voortbestaan, is verbinding en draagvlak bij de achterban en met de leefomgeving nodig. Daar is een stuurgroep voor nodig.

Community-leiders

In de methode Changemakers wordt een stuurgroep gevormd door *community-leiders*, zoals bestuurlijke vertegenwoordigers van zelforganisaties of informele netwerken waarin uiteindelijk ook de doelgerichte kleinschalige verandertrajecten worden uitgevoerd. De leden van de stuurgroep maken dus deel uit van dezelfde gemeenschap of hetzelfde netwerk als de changemaker.

Cruciale taken

De stuurgroep heeft een aantal cruciale taken bij de training van de changemakers en bij de uitvoer van de doelgerichte, kleinschalige verandertrajecten. Allereerst werven de stuurgroepleden, die ook het bestuurlijke mandaat hebben in zelforganisaties en netwerken, de changemakers in hun organisaties. Ook leveren zij een inhoudelijke bijdrage bij het vaststellen van de probleemstelling en de analyse van de veranderkrachten. Signalen uit gemeenschappen over bijvoorbeeld de mate en vorm waarin huwelijksdwang voorkomt, worden bij de stuurgroep getoetst. Zo ook de strategie om van de huidige positie naar het einddoel te komen.

De stuurgroep is een groep community-leiders die openlijk het beoogde veranderproces dat wordt geactiveerd door de changemakers, uitdraagt en verdedigt waar nodig

Daarnaast ondersteunen de stuurgroepleden bij het vormen van focusgroepen en dragen zij de eindverantwoordelijkheid voor de uitvoering van de activiteiten in hun organisatie. Ten slotte zijn het de stuurgroepleden die lokaal verbinding zoeken met andere relevante organisaties, zoals gemeenten, Steunpunten Huiselijk Geweld, Advies- en Meldpunt Kinder mishandeling, politie, enzovoorts. Kortom, de stuurgroep is een groep community-leiders die openlijk het beoogde veranderproces dat wordt geactiveerd door de changemakers, uitdraagt en verdedigt waar nodig.

Hoofdstuk 3 Methode Preventie Huwelijksdwang in Migrantengroepen

3.1 Introductie

De methode Preventie Huwelijksdwang in Migrantengroepen is gebaseerd op de methodiek Changemakers van VON en kent dezelfde uitgangspunten, opbouw en gebruik van change-instrumenten als de oorspronkelijke methode (zie hoofdstuk 2). Concreet betekent dat:

1. Kaders van migrantengemeenschappen worden getraind om doelgerichte, kleinschalige verandertrajecten te starten, gericht op het naleven en uitdragen van het recht op leven, vrijheid en onschendbaarheid van eenieder;
2. Deze changemakers de gelegenheid krijgen om het geleerde in eigen kring in de praktijk te brengen en zo een sociale verandering rond het ideaalbeeld over een huwelijk kunnen starten. In de trainingssetting reflecteren zij of de bedachte strategieën en plannen effect hebben gehad;
3. De changemakers worden ondersteund door een stuurgroep van communityleiders uit dezelfde gemeenschap, die zowel een inhoudelijke bijdrage levert aan het vaststellen van de probleemstelling als verantwoordelijk is voor de werving van de changemakers en de organisatie van de focusgroepen.

Nieuwe componenten

Nieuw aan de aanpak zoals die in de praktijk is ontwikkeld, zijn het andere referentiekader en triggers voor verandering zoals besproken in hoofdstuk 1. Referentiekader en triggers werden bepaald in samenspraak met vertegenwoordigers van de betreffende gemeenschappen. We hingen de concepten 'keuzevrijheid' en 'het zelf richting geven aan je leven' dus niet langer op aan een mensenrechtenkapstok. In plaats daarvan werd ingespeeld op het belang dat door veel groepen wordt gehecht aan de familie als hoeksteen van de samenleving. Aan de sociale en economische zekerheid die een huwelijk families biedt en aan de verwachtingen van de buitenwereld over hoe je je kinderen opvoedt versus het individualiseringsproces van jongeren.

Nieuw aan de aanpak zijn het referentiekader en de triggers voor verandering

De aanleidingen om te veranderen, waren – naast simpele argumenten als *“hewelijksdwang is strafbaar, dus we moeten weten wat wel en niet mag”* – onder andere dat ouders zichzelf ook slachtoffer voelen van sociale druk en dat zij daarvanaf willen. Stuurgroepleden van zowel IOT als SMN lichtten toe: *“Iedereen kijkt op onze vingers en verwacht van ons dat we bepaalde keuzes maken voor onze kinderen.”* Een andere aanleiding om te veranderen was dat veel ouders willen weten hoe ze kunnen omgaan met de vrijheid die hun kinderen buitenshuis krijgen. Hoe geef je kinderen keuzevrijheid, maar houd je toch grip op ze zodat ze niet ontsporen? Ten slotte was een belangrijke trigger het in stand houden van het familieleven: jongeren willen steeds minder vaak trouwen en huwelijksdwang draagt daaraan bij. Dus hoe redden we het huwelijk als instituut?

Aanleiding om te veranderen, was – naast simpele argumenten als “hewelijksdwang is strafbaar, dus we moeten weten wat wel en niet mag” – dat ouders zichzelf ook slachtoffer voelen van sociale druk en dat zij daar vanaf willen

Omdat het referentiekader en dus ook de triggers voor veranderen per subgroep nog wel eens kunnen verschillen, stellen wij dat expliciet momenten moeten worden opgenomen om met de groep zelf het referentiekader en de motivatie voor veranderen te bepalen. Bijvoorbeeld bij de intake met de stuurgroep en bij aanvang van de training van de changemakers. De input uit die momenten kan worden gebruikt in de workshop en kan worden verwerkt in de cursusmap.

3.2 Procesontwikkeling aanpak Preventie Huwelijksdwang in Migrantengroepen

3.2.1 Intakes met stuurgroepen

In de praktijk doorontwikkelen van een methode betekent iets anders dan mensen een methodiekboek laten lezen en om feedback vragen. Alle onderdelen van de methode moesten stap voor stap met de betrokkenen worden uitgetoetst. Als eerste stap richtten we daarom twee stuurgroepen op. Deze stuurgroepen bestonden uit vertegenwoordigers van federaties en van netwerken van respectievelijk IOT en SMN.

In de praktijk doorontwikkelen van een methode betekent iets anders dan mensen een methodiekboek laten lezen en om feedback vragen

Met de stuurgroepen voerden we intakes om het referentiekader van de groepen vast te stellen en de triggers voor veranderen te bepalen zoals besproken in hoofdstuk 1. Daarnaast waren de stuurgroepen verantwoordelijk voor de werving van de changemakers en de organisatie van de focusgroepen. IOT en SMN coördineerden de stuurgroepen, terwijl VON verantwoordelijk was voor het voorzitterschap en de inhoudelijke aansturing.

3.2.2 Ontwikkeling didactische formule

De volgende stap was het ontwikkelen van een didactische formule vanuit de vastgestelde probleemdefinities. Oftewel een manier om onze kennis over de methode over te dragen op de kaders van IOT en SMN. Ook ditmaal stelden we in gezamenlijkheid met de stuurgroep een leerdoel vast, evenals het programma en de werkvormen voor de training van de changemakers.

Leerdoel en programma workshop

De leerdoelen van de training waren 1) het eigen maken van de uitgangspunten van Changemakers, 2) het bewust worden van de rol van changemaker in een sociaal veranderproces en 3) het leren uitzetten van een doelgericht, kleinschalig verandertraject in eigen kring. Dit brachten we over in een tweetal workshops en een terugkomdag. Het programma van de workshops bestond uit de volgende componenten:

1. Introductie uitgangspunten Changemakers;
2. Gezamenlijk vaststellen probleemdefinitie huwelijksdwang;
3. Oefenen met krachtenanalyse (wat zijn de factoren die stimulerend of belemmerend werken op huwelijksdwang);
4. Toelichting sociale veranderprocessen (hoe werken groepsprocessen, waardoor worden individuen beïnvloed);
5. Toelichting change-instrumenten (wat zijn ze en wat kun je ermee?);
6. Oefenen met change-instrumenten (bepalen van een veranderdoel en SMART-doelstellingen, uitzetten van een veranderstrategie en bedenken van concrete activiteiten).

Cursusmap

Tijdens de workshop kregen alle deelnemers een cursusmap met werkbladen en met achtergrondinformatie over huwelijksdwang en sociale veranderprocessen. Ook stonden in de map voorbeelden van activiteiten en werkvormen om huwelijksdwang in een groep te agenderen of om daaromtrent een attitude- en gedragsverandering te starten. Daarnaast gaven we ter ondersteuning en inspiratie links naar relevante documenten, websites, films en organisaties (zie bijlage 2).

3.2.3 Implementatie in focusgroepen

Na de kennisoverdracht en het oefenen met doelgericht, kleinschalig veranderen in de workshops, was de derde stap van de methodiekontwikkeling het implementeren van de zelfbedachte, doelgerichte en kleinschalige verandertrajecten in eigen kring. Dit gebeurde via focusgroepbijeenkomsten. De stuurgroepleden waren aangewezen om de focusgroepen samen te stellen en de changemakers inhoudelijk en organisatorisch te ondersteunen. Voorwaarde daarvoor was dat stuurgroeplid en changemaker uit hetzelfde netwerk kwamen. Zo kon het stuurgroeplid bestuurlijke commitment in de organisatie creëren voor de activiteiten van de changemaker. Daardoor was het voor de changemakers makkelijker draagvlak te realiseren voor de aanpak bij de leden.

Een stuurgroep lid kan bestuurlijke commitment in de organisatie creëren voor de activiteiten van de changemaker, waardoor het makkelijker voor hem is draagvlak te realiseren bij de leden

Samenwerking stuurgroepleden en changemakers

In de praktijk bleek deze koppeling tussen stuurgroep lid, changemaker en netwerk alleen mogelijk bij IOT, vanwege de organisatiestructuur. SMN kent een lossere infrastructuur van informele en formele netwerken en kon die werkwijze niet hanteren. De stuurgroep was vooral een klankbordgroep waarmee signalen uit de gemeenschap konden worden getoetst. Een inhoudelijk orgaan waarmee aanleidingen voor verandering konden worden gestaafd.

Toch bleken beide vormen voor- en nadelen te hebben. Een verwacht nadeel was dat de betrokken changemakers van SMN soms meer moeite hadden om draagvlak te realiseren voor hun keuzes bij de aanpak van huwelijksdwang. Zij moesten in een bekend of onbekend netwerk een bijeenkomst organiseren en soms zelfs eerst een focusgroep vormen. Een changemaker gaf bijvoorbeeld aan dat hij erg moest trekken aan mensen en ze voortdurend moest nabellen voordat hij een focusgroep had gevormd. Hij kwam daardoor bijna niet toe aan het inhoudelijk voorbereiden van de bijeenkomst.

In plaats van de statische organisaties te verstevigen, werden dynamische nieuwe netwerken opgezet

Een interessant voordeel van het loskoppelen van de stuurgroep van de changemakers is dat veel meer dynamische netwerken zijn opgezet. In plaats van de statische organisaties te verstevigen, waren stuurgroepleden en changemakers gedwongen elkaars netwerken te linken en te kijken naar samenwerkingsmogelijkheden.

3.2.4 Reflectie met changemakers en stuurgroepleden

De laatste stap van de methodiekontwikkeling was een reflectie op de training en op de focusgroepbijeenkomsten aan de hand van een terugkomdag en evaluatieformulieren die door de changemakers werden ingevuld. Halverwege de uitvoering van de focusgroepbijeenkomsten organiseerden we een terugkomdag met changemakers en enkele stuurgroepleden. Samen bespraken we de knelpunten en *best practices* die de

changemakers tegenkwamen. Aan de hand daarvan oefenden we met extra werkvormen en bespraken we opties voor verbetering. Zoals in de volgende paragraaf duidelijk wordt, boden de evaluatieformulieren verdiepend inzicht in zowel het effect van de activiteiten en gehanteerde strategieën van de changemakers, als van het effect van de ingezette methodiek.

3.3 Toepassing in de praktijk

In totaal werden zeventwintig changemakers via IOT en SMN door VON getraind. Zij organiseerden in 2013 en 2014 zestig focusgroepbijeenkomsten waarin zij doelgerichte en kleinschalige verandertrajecten uitzetten in hun achterban, al dan niet ondersteund door bestuurlijke vertegenwoordigers van een zelforganisatie. De mooiste *best practices* en interessantste *lessons learned* delen wij graag. Hieronder volgt een selectie van de doelen, strategieën en inzichten die de changemakers deze afgelopen periode in de trainingen vaststelden en in de praktijk opdeden.

3.3.1 Aanleiding voor veranderen

Zoals eerder aangegeven, kent elke groep en elk netwerk in een gemeenschap zijn eigen 'kapstok' waaraan nieuwe kennis en inzichten kunnen worden opgehangen. Daarnaast kent iedere persoon andere aanleidingen om te willen veranderen. Voor de changemakers die via IOT en SMN waren getraind door VON, liep dat uiteen van 'huwelijksdwang is strafbaar en het is belangrijk dat iedereen dat weet' tot 'huwelijksdwang is een misdaad tegen de mensheid en een schending van de mensenrechten' en 'huwelijksdwang heeft negatieve effecten voor de maatschappij, want mensen worden ongelukkig en jongeren durven niet meer te trouwen'.

De aanleidingen voor veranderen liepen uiteen van 'huwelijksdwang is strafbaar en een misdaad voor de mensheid' tot 'huwelijksdwang heeft negatieve effecten voor jongeren en de maatschappij'

Huwelijksdwang is strafbaar

De strafbaarheid van huwelijksdwang was voor veel changemakers een eenvoudige manier om het onderwerp te introduceren in een groep. Daarna werden via films, documentaires of verhalen uit de praktijk, voorbeelden van huwelijksdwang aangedragen die het onderwerp dicht bij de aanwezigen brachten. Met name de seculiere organisaties, zoals de Turkse Arbeidersvereniging in Nederland (HTIB), refereerden daarbij regelmatig aan de universele mensenrechten en kregen hun achterban daarmee tot beweging.

Het huwelijk als hoeksteen van de samenleving

Een andere kapstok was 'het gezin als de hoeksteen van de samenleving'. Onder meer de Nederlandse Unie van Turks-Islamitische Organisaties (HTIKB), de Turks-Islamitische Culturele Federatie (TICF) en de Nederlandse Islamitische Federatie (NIF) speelden in op de tendens onder jongeren om het huwelijk uit te stellen. Zij gingen het gesprek aan met hun achterban over hoe jongeren weer kunnen worden gestimuleerd om te kiezen voor het huwelijk: *"De jeugd ziet veel vaker voorbeelden van slecht lopende huwelijken en is daardoor bang om zelf te trouwen. Wat we hieraan kunnen doen, is dat wij het goede voorbeeld geven. Zo zien onze kinderen wat de positieve kanten zijn van een huwelijk."*

Opvoeden tussen twee culturen

Andere organisaties hingen hun bijeenkomst op aan de kapstok 'opvoeden tussen twee culturen'. Zij bespraken welke negatieve (psychische) gevolgen huwelijksdwang kan hebben voor jongeren. Ook gingen zij in op de onzekerheid van ouders over de vrijheid die zij hun kinderen moeten geven in Nederland. Zoals Vereniging El Hilaal bepleitte: *"We moeten het vertrouwen tussen ouders en hun kinderen verbeteren. Dat voorkomt veel problemen."* Onder meer de Federatie van Turkse Sport en Cultuur in Nederland (HTSKF) besprak de botsende normen en waarden tussen de traditionele cultuur en de Nederlandse samenleving. Zij onderzochten met de deelnemers hoe mensen kunnen omgaan met het individualiseringsproces van hun kinderen. Zij stelden de vraag: *"Tot hoever moeten we onze kinderen adviseren in hun partnerkeuze en waar kunnen we terecht als we er gezamenlijk niet uitkomen?"*

3.3.2 Doel

De changemakers bepaalden een breed scala aan doelen die zij in een of meerdere bijeenkomsten met een focusgroep wilden bereiken. Deze varieerden van het (h)erkennen van het fenomeen huwelijksdwang tot het empoweren van jongeren en vrouwen om op te komen voor hun keuzevrijheid. Hieronder volgt een selectie van de diverse veranderdoelen:

- (H)erkennen van het bestaan van huwelijksdwang in de gemeenschap (alle betrokken organisaties);
- De redenen van huwelijksdwang achterhalen (alle betrokken organisaties);
- Feitenkennis vergroten via lezingen (o.a. over de definitie van huwelijksdwang, cijfers, feiten, religieuze kaders, strafrechtelijke aanpak en beleidsaanpak huwelijksdwang);
- Informatie verstrekken over wat wél een goed huwelijk is en hoe het hoort te zijn, zodat jongeren weer durven te trouwen (o.a. door de HTIKB);
- Gevolgen van huwelijksdwang voor de gehuwden zelf, maar ook voor de samenleving bespreekbaar maken;
- Bekendheid vergroten van de rol en taak van hulpverleners;
- Nadenken over hoe je als ouder je kinderen zelf de vrijheid kunt geven om eigen keuzes te maken als het gaat om partners (o.a. door Stichting Assala);
- Jongeren activeren om op te staan voor de eigen keuzevrijheid (o.a. door MTA Arnhem en de Nederlandse Islamitische Federatie);
- Versterken van jongeren om huwelijksdwang tegen te gaan (o.a. door Stichting Al Masar);
- Empoweren van vrouwen en hen informeren over hun rechten (o.a. door Stichting Hia Brabant);
- Schaamte doorbreken om vrij en open over opvoeding en partnerkeuze te praten (o.a. door Stichting Assala);
- Starten van een sociale beweging tegen huwelijksdwang (o.a. door de Vereniging El Hilal);
- Openheid stimuleren tussen ouders en jongeren (o.a. door Stichting Al Amal);
- Opsporen van blinde vlekken en vaste denkgewoonten, zodat er nieuwe perspectieven ontstaan op eigen en gemeenschappelijke denkbeelden (o.a. door Driss Fatnassi).

3.3.3 Strategie & plan

Vanuit de aanleiding voor veranderen en het vaststellen van een veranderdoel, bedachten de changemakers een strategie en activiteiten om hun doelen in de praktijk te kunnen realiseren. Een breed scala aan strategieën en werkvormen die in praktijk tot uitvoering werden gebracht, kwam voorbij.

Van voorlichting tot toneelstuk en debat

Er werden bijeenkomsten georganiseerd waarin mannen, vrouwen en jongeren apart zaten of juist in gesprek met elkaar gingen. Changemakers die een voorlichtingsavond organiseerden voor jongeren met trouwplannen: *"Dit is een zeer belangrijke bijeenkomst voor mensen die huwelijksplannen hebben en tegen het probleem van huwelijksdwang aanlopen."* Interactieve gesprekken die werden gehouden naar aanleiding van een film, documentaire (onder meer 'Kindbruiden' van CNN Turk) of een boek (onder meer 'Nooit geschreven brief aan mijn vader' van Karima Ouchan en 'Trouwen op z'n Turks' van I. Yerden).

Van cijfers en feiten tot eigen ervaringen

Er kwamen gastsprekers, waaronder imams, wetenschappers en ervaringsdeskundigen, die feiten en cijfers neerlegden, of juist het fenomeen huwelijksdwang heel dichtbij en alledaags maakten. Zo nodigde TICF een imam uit om het pleidooi voor minder ouderlijke bemoeienis theologisch te ondersteunen. Changemakers van Stichting Het Kompas maakten juist gebruik van toneelstukken waarmee ze de aanwezige vrouwen op humoristische wijze een spiegel voorhielden. Er werden Socratische gespreksmethoden ingezet om mensen op hun gemak te stellen en een dialoog tussen ouders en kinderen te starten. Er werden confronterende vragen gesteld en stellingen neergelegd om een discussie te starten en te kunnen drukken op gevoelige plekken: *"Waarom verzwijgen veel jongeren dat ze gedwongen zijn te trouwen?"* (MTA Arnhem) En: *"Je kunt een kind wel baren, maar het zal nooit je eigendom zijn."* (HTIKB).

Er werden confronterende vragen gesteld en stellingen neergelegd om een discussie te starten en te kunnen drukken op gevoelige plekken

Ook organiseerden changemakers huiskamerbijeenkomsten waarin vrouwen elkaar stimuleerden om met ervaringsverhalen te komen en elkaar activeerden om op te komen voor hun rechten, zoals door Stichting Hia Brabant en Stichting Al Masar. Ten slotte werd gesproken over handelingsalternatieven en werden oplossingen aangedragen: *"Ouders moeten het goede voorbeeld geven en ervoor zorgen dat het huwelijk meer bespreekbaar wordt in de familie."* (HTIKB) En: *"In onze cultuur heerst een norm dat je je ouders, vooral je vader, niet mag tegenspreken. Desondanks zijn taboes niet onveranderlijk. Taboes worden met de tijd doorbroken en verdwijnen en er komen andere taboes bij."* (MTA Arnhem)

3.3.4 Actie

Afhankelijk van de activiteit, de ingezette strategie en de focusgroep verschilden de reacties van de deelnemers gedurende de bijeenkomst. Wanneer een groep nog niet eerder openlijk over huwelijksdwang in een groepssetting had gesproken én wanneer de changemaker koos voor een trigger voor veranderen die niet dicht bij de mensen zelf lag (bijvoorbeeld strafbaar stellen van huwelijksdwang), dan bleken deelnemers aanvankelijk wat terughoudend. Dit gebeurde eerder als een changemaker geen onderdeel uitmaakte van hetzelfde netwerk, dan als de changemaker de groep goed kende of met een bestuurlijk vertegenwoordiger de bijeenkomst inhoudelijk goed had voorbereid.

Toch zagen we over het algemeen dat zodra changemakers, gastsprekers of mensen zelf eigen ervaringen en concrete voorbeelden aandroegen, alsnog het ijs werd gebroken en deelnemers actiever deelnamen in het proces. *“Nadat de spreker kwam met een voorbeeld van Karima Ouchan die als jonge meid werd uitgehuwelijkt, leken de vrouwen en meiden meer ruimte te voelen om hierover in gesprek te gaan. Het fungeerde als een soort ijsbreker”,* meldde bijvoorbeeld de changemaker van Stichting Assala.

Stappen van verandering

In hoeverre de strategieën van de changemakers aansloegen, valt onder meer op te maken uit de verschillende reacties van het publiek op de vragen, debatten en voorbeelden die naar voren werden gebracht. Over het algemeen zagen we in iedere focusgroep vier soorten reacties die de persoonlijke stappen van een mentaliteitsverandering illustreren:

1. Ontkennen dat het een probleem is

“We doen het voor de bestwil van onze kinderen, al snappen zij dit nog niet. Ze zullen het later nog wel inzien en waarderen.” En: *“Wat is daar mis mee? Uithuwelijken hoort bij onze cultuur.”* Of: *“Wij willen het beste voor onze kinderen. De bemoeienis van de overheid (om huwelijksdwang strafbaar te stellen, red.) gaat echt te ver.”* En: *“Huwelijken die voortkomen uit uithuwelijken duren veel langer dan moderne huwelijken.”*

2. Verleggen van de focus van het probleem

Het is geen probleem van ons, maar van de vrijheid die Nederland onze jongeren biedt:

“Onze kinderen zijn in Nederland te vrij. Ze ontsporen daardoor te makkelijk: ze krijgen verkeerde vrienden en gaan naar bars. Ze beginnen met gokken en raken verslaafd. Ze maken ons te schande met hun gedrag. Dan is uithuwelijken juist een goede oplossing. Ze raken weer op het recht pad en we krijgen weer grip op het leven van onze kinderen.” En: *“Ik vind het goed als mijn dochter straks vroeg trouwt. Anders gaat ze met jongens flikflooiën. Ik heb geen behoefte aan al dat gezeur aan mijn kop.”* Maar ook: *“Door de media worden onze kinderen beïnvloed. In films zien mensen beelden van ideale partners die ze dan ook willen, maar die in werkelijkheid onmogelijk zijn.”*

We moeten onze kinderen beschermen:

“Meisjes zijn nou eenmaal kwetsbaarder in onze cultuur. We moeten ze beschermen.” En: *“Jongeren worden verliefd en willen dan op basis van irrationele beslissingen trouwen. Tussenkomen van ouders bij partnerkeuze is juist goed.”* Of: *“Je mag je kinderen best wel sturen en adviseren in het maken van keuzes, daar ben je ouder voor.”*

Het is hun eigen schuld:

“Overhalen kan inderdaad een vorm van dwang worden als iemand niet assertief genoeg is om voor zichzelf op te komen, waardoor diegene zich neerlegt bij het besluit.” Of: *“Soms heeft een individu wel aansporing nodig om een stap te zetten.”*

3. Bagatelliseren van het probleem

Huwelijksdwang mag niet, maar kaders stellen voor het huwelijk wel:

“Onze kinderen hebben vrije keuzes, maar we hebben wel een paar voorwaarden als ze een partner zoeken: mijn kind mag natuurlijk niet met iemand trouwen van een ander geloof of een andere stroming binnen ons geloof. Het mag ook geen buitenlander zijn en ook niet al een keer getrouwd zijn geweest.” En: *“Je kunt jongeren best vrij laten, maar dat moet wel binnen bepaalde kaders.”* Of: *“Ouders hebben altijd het beste voor met hun kinderen. We willen hen beschermen en kunnen daardoor soms ook verkeerde keuzes maken.”* Maar ook: *“Huwelijksdwang mag niet, maar we willen wel graag dat onze kinderen trouwen met iemand uit dezelfde religieuze stroming.”* En: *“De partner moet in ieder geval moslim zijn.”*

Het huwelijk is de hoeksteen van de samenleving, dus moet het worden gestimuleerd:

“Het is belangrijk dat jongeren door hun ouders en omgeving gestimuleerd worden om te gaan trouwen, want dan zullen ze eerder trouwen.” En ook: *“Het huwelijk is een heilige samenlevingsvorm die een fundering vormt voor de meeste gezinnen. Het huwelijk verbreedt de horizon van een individu, het is een verrijking van iemands leven. Je leert dat je meer bent dan een individu. Je groeit door te delen.”* Of: *“Huwelijksdwang mag niet, maar we moeten onze jongeren wel blijven stimuleren om te trouwen.”*

4. Erkennen van het probleem

Ervaringsdeskundigen vertellen hun verhaal:

"Ik werd zelf uitgehuwelijkt onder dwang. Ik koos om mijn ouderlijk huis te verlaten en daardoor is mijn relatie met mijn ouders nog steeds stroef. We kunnen niet open met elkaar praten." En: "Mijn familieleden en mijn omgeving hebben mij een schuldgevoel aangepraat en daardoor voel ik me soms onnodig schuldig." Maar ook: "Het start vaak met opmerkingen, zoals 'Wat een mooie dochter heb je! Als ze later groot is, kan ze met mijn Redouan trouwen.'"

En andere aanwezigen:

"We willen onze meisjes aan familie huwen, zodat ze niet naar 'verre' zullen gaan." En: "Sommige mensen doen het vanwege verkeerde familietradities of omdat mensen in financiële problemen zitten." Of: "Hoewel het initiatief tot een huwelijk kan worden genomen door de personen zelf, is de beslissende rol toch voor de ouders."

Over het tramalant als een jongere een aanbod afwijst:

"In Nederland trouwen meer Turken met familieleden dan jongeren in Turkije. Vooral meisjes moeten een gevecht aangaan met hun ouders en familieleden als zij tegen de keuze van hun familie zijn." En ook: "Als een jongere een aanbod afwijst, dan brengt dat voor familieleden een hoop tramalant mee. Familieleden praten niet meer met elkaar en hebben onderling ruzie. De ouders van het kind worden onder druk gezet, het kind zelf krijgt veel kritiek en voor ouders ontstaan er vijandige situaties in eigen omgeving."

Over het taboe op seksualiteit:

"Het is vooral erg moeilijk om met je vader over dit soort thema's te praten. Kinderen worden niet opgevoed om een normaal gesprek met hun vader aan te gaan." Of: "Het is als kind moeilijk om tegen anderen te zeggen dat je tegen je zin in bent gehuwd. Dan breng je je familie in verlegenheid en in een vervelende positie. Het kan verkeerd uitpakken waardoor je door de familie wordt verstoten." Of: "Ouders moeten het vertrouwen krijgen dat kinderen een goede keuze kunnen maken."

Over de strategieën die jongeren hanteren om in vrijheid te kunnen leven:

"Noodgedwongen hanteren jongeren verschillende strategieën om vorm te kunnen geven aan hun eigen wensen. Meisjes moeten strategischer handelen dan jongens, omdat de beperkingen voor hen veel groter zijn." En: "Jongeren schamen zich ervoor toe te geven dat hun ouders een beslissende stem hebben gehad in hun partnerkeuze."

En over het idee dat meisjes een last zijn:

"Dochters zijn een last, want ze zijn het meest kwetsbaar. Ouders denken het beste voor haar te kunnen beslissen." En: "Meisjes hebben weinig tot geen zeggenschap over hun eigen lichaam, seksualiteit en levenskeuze. Dat leidt in een westers land waar de meerderheid van de meisjes en vrouwen autonomie heeft, tot problemen." Maar ook: "Vooral als een meisje ouder wordt, wordt de druk op haar groter om te gaan trouwen en gaan de ouders op zoek naar een geschikte kandidaat die ze soms ongewild opdringen." En: "Vooral geëmancipeerde meisjes worden snel als risicogroep gezien door hun ouders."

5. Reflectie

Aan het einde van de bijeenkomsten reflecteerden de changemakers de effectiviteit van hun activiteit(en) en het verandertraject dat zij beoogden te starten. Daar waar eerst veel tegenstand was geweest van deelnemers, constateerden zij dat zij in staat waren geweest deelnemers te laten (h)erkennen dat huwelijksdwang bestaat. Soms waren mensen geschrokken en spraken zij de wens uit om huwelijksdwang vaker op de agenda te zetten van de zelforganisatie. *"Er is grote behoefte om over het huwelijk en de keuze van de partner te praten"*, verwoordde de Alevitische Culturele Vereniging. Anderen gingen geactiveerd naar huis en wilden uitzoeken hoe zij zelf een verandering konden starten in de gemeenschap.

Een enkele changemaker had zijn of haar deelnemers medeverantwoordelijk kunnen maken voor het veranderproces en hen in de rol van probleemeigenaar kunnen plaatsen. Zo gaf de changemaker van Stichting Al Masar haar deelnemers de opdracht om open te staan voor signalen in hun omgeving en eventuele slachtoffers te ondersteunen: *"Laat zien dat iemand voor haar rechten opkomt!"* Een andere changemaker merkte op dat zijn deelnemers stonden te popelen om wat zij besproken hadden in de bijeenkomst met hun gezin door te nemen. En over een dialoogbijeenkomst tussen jongens en hun vaders gaf hij aan: *"De jongeren vonden het begrip dat hun vaders toonden tijdens de bijeenkomst zo bijzonder. Dat willen ze vaker!"* Weer een andere changemaker was verrast hoe goed het stellen van vragen had gewerkt om mensen stil te laten staan bij hun eigen houding en gedrag: *"Het is veel actiever dan kennisoverdracht. Je beweegt anderen echt tot onderzoek van eigen ervaringen en ideeën."*

De jongeren vonden het begrip dat hun vaders toonden tijdens de bijeenkomst zo bijzonder. Dat willen ze vaker!

Over het algemeen stonden de changemakers verbaasd over de grote belangstelling voor het onderwerp. Zoals iemand van IOT verwoordde: *"Je zou zeggen dat over partnerkeuze al zoveel wordt gesproken dat je daar de deur niet meer voor uit gaat"*. Meerdere changemakers stelden dat er grote onzekerheid heerst over de grenzen van ouderlijke bemoeienis, waardoor zowel jongeren als ouders behoefte hebben om daar op structurele basis over te praten.

Tips & tops

De deelnemers zelf kwamen ook met verschillende tips en tops. Een selectie die we u niet willen onthouden:

- *"Alle organisaties moeten een aparte groep hebben die zich bezighoudt met familieproblemen en vrije keuzes voor mensen. Dan is er meer aandacht voor dit onderwerp."* (HTIKB)
- *"We moeten de gemeenschap opleiden, zodat de onwetendheid wordt weggewerkt en traditie niet voor het geluk van mensen komt."* (Nederlandse Islamitische Federatie)
- *"Zelforganisaties kunnen een belangrijke rol spelen bij het bespreekbaar maken, bij vroegsignalering en bij het ondersteunen van (potentiële) slachtoffers. Zo kan voorkomen worden dat meisjes wegllopen of wegblijven van school."* (diverse organisaties)
- *"Er moeten assertiviteitstrainingen komen voor jongeren zodat zij overtuigd raken dat een vrije partnerkeuze hun recht is."* (Nederlandse Islamitische Federatie)
- *"We moeten gezinnen die het huwelijk goed aanpakken als voorbeeld nemen."* (Nederlandse Islamitische Federatie)
- *"We (jongeren, red.) willen deze problematiek graag ook bespreken met niet-moslims en andersdenkenden."* (Stichting Tamount)
- *"We moeten er ook met onze vrienden en naasten over praten."* (Stichting Tamount)
- *"Het is belangrijk dat iedereen weet hoever de vrouwenrechten zijn vooruitgegaan in Marokko en wij hier achterblijven."* (Marokkaanse Culturele Vereniging Charlois)
- *"Ambtenaren van de burgerlijke stand moeten beter worden opgeleid om dwanghuwelijken te herkennen. Ook het Marokkaanse consulaat moet een helder standpunt innemen tegen dwanghuwelijken, want dat gebeurt in de praktijk lang niet altijd."* (Stichting Laurens)

3.4 Lessons learned

De voorgaande paragrafen geven inzicht in de brede sociale beweging die via de nieuwe methode Preventie Huwelijksdwang door changemakers van IOT en SMN de afgelopen twee jaar in diverse migrantengroepen werd gestart. Van hoogopgeleiden tot analfabeten, iedereen was in de bijeenkomsten vertegenwoordigd. De reacties van de deelnemers tonen hoe diep zij in het vraagstuk van huwelijksdwang zijn gedoken en dat er flink mee werd geworsteld. En juist omdat het hun eigen buurvrouw, oom, voorzitter van de organisatie of vriend was die schudde aan de fundamenten van het systeem waaruit huwelijksdwang voortkomt, waren de reacties heftig. Wat werd besproken kwam áán bij de mensen.

Juist omdat het hun eigen buurvrouw, oom, voorzitter van de organisatie of vriend was die schudde aan de fundamenten van het systeem waaruit huwelijksdwang voortkomt, waren de reacties heftig

Context van de aanpak

Wat zijn de lessons learned voor een goede inbedding van deze nieuwe aanpak voor de preventie van huwelijksdwang in migrantengroepen? Allereerst, sta stil bij de context waarin huwelijksdwang voorkomt en waarin de aanpak moet worden ingebed. Het lijkt een open deur, maar één de problemen van binnenuit en toets de opgevangen signalen bij vertegenwoordigers van de gemeenschappen. Het helpt zowel de organisator van de aanpak, als de changemaker die straks verantwoordelijk is om een veranderproces te starten, om in te kunnen haken op de dagelijkse praktijk en zorgen van mensen. Hij of zij is dan in staat een verandering van binnenuit te organiseren.

Changemaker als ambassadeur van verandering

Daarnaast een belangrijke les: de changemaker die verantwoordelijk is voor het starten van een veranderproces, moet dat proces ook kunnen dragen. Hij of zij is de ambassadeur ervan. Is het doel dat jongeren worden empowered om op te staan voor hun keuzevrijheid, dan moet de changemaker dat recht ook in alle openbaarheid willen en kunnen uitdragen. Het vraagt om zelfreflectie op het eigen handelen en denken van de changemaker.

De changemaker die verantwoordelijk is voor het starten van een veranderproces, moet dat proces ook kunnen dragen

Eigen kracht

Bovendien moet de changemaker weten waar zijn of haar eigen kracht ligt. Ben je een doener of een denker? Heb je vooral bestuurlijk overzicht of voel je je meer een agendasetter? In feite kan iedere changemaker de starter van een doelgericht en kleinschalig veranderproces zijn, maar hij of zij moet ook in staat zijn de activiteiten aan te passen aan zijn of haar competenties. Changemakers worden daarom gestimuleerd steun te vragen van hun netwerk. Weet je dat mensen beter luisteren naar een imam of wetenschapper? Nodig die dan uit. Sluit een komische act beter aan op een groep jongeren of dames, maar sta je liever zelf niet op een podium? Zoek die acteurs in je kennissenkring.

Veranderteam

Hierbij sluit aan dat het samenstellen van een veranderteam essentieel is voor het bekliven van het veranderproces. Het garandeert breder draagvlak in een gemeenschap en de changemaker wordt ondersteund door de organisatie ervan. Daarnaast biedt het ruggensteun in situaties waarin de gemoederen oplaaien. Bijvoorbeeld als deelnemers boos worden wanneer persoonlijke issues ter sprake worden gebracht.

Ten slotte

Aan het eind van dit document rijst de vraag: waren we in staat om changemakers van migrantenkamaf op te leiden zodat zij mensen in hun omgeving zodanig konden raken dat zij willen veranderen? Afgaande op bovenstaande reacties, durven we te stellen: ja. De ruimte voor diversiteit aan referentiekaders en het aanhaken op de verschillende aanleidingen voor veranderen, maakten mogelijk dat kaders van IOT en SMN onze change-instrumenten ook voor eigen doelgerichte en kleinschalige verandertrajecten konden inzetten. Tegelijk betekende het loslaten van ons mensenrechtenkapstok dat individuele keuzevrijheid en het recht op autonomie niet bij iedereen centraal stond. De ene changemaker hield wel vast aan dit uitgangspunt, de ander liet dit los vanuit andere overtuigingen of strategische overwegingen. In die zin betekent dat een essentiële aanpassing van de oorspronkelijke methode Changemakers.

Bijlage 1: Overzicht betrokken changemakers & organisaties

Betrokken changemakers Inspraakorgaan Turken

Mustafa Ayrancı
Adnan Yılmaz
Ahmet Sarı
Ali Koçak
Nadir Özsoy
Metin Çift
Veli Tongel
Sevil Ertürk
Semra Aytemur
Salih Canöz
Nevzat Cingöz
Hüseyin Yanmaz
Doğan Yıldız
Findik Demir

Betrokken organisaties Inspraakorgaan Turken

Federatie Plaatselijke organisaties

Hak.Der	Alevitische Culturele Vereniging Apeldoorn, Tilburg, Zwolle & Bergen op Zoom, Alevitische Bektashi Culturele Vereniging Amersfoort
NIF	Nederlandse Islamitische Federatie, Stichting Mescidi Cuma
HTIKB	Hollanda Türk Islam Kuruluşları Birliği, Nutio
HTSKF	FC Ulu Spor, Jongeren- en Arbeidersvereniging, Ulu Moskee, Turkse Vrouwenvereniging
TICF	Turks-Islamitische Culturele Federatie, Yeni Moskee, Gültepe Moskee, Orhan Gazi Moskee, Türkiyem Moskee
HTIB	Turkse Vereniging Eindhoven, Democratische Volksvereniging, Koerdische Gemeenschap Amsterdam
DSDF	Volksdansvereniging El Ele, Volksvereniging Halk Derneği, HTDB, Turkse Vereniging Zeist, Democratische Sociale Vereniging

Betrokken changemakers Samenwerkingsverband van Marokkaanse Nederlanders

Milouda El Yousfi
Maghnia El Maghnoouji
Akabach Boubker
Abdelouaheb Talih
Abde Elamri
Driss Tabghi
Driss Fatnassi
Fatma Eddafir
Nordin Kerkri
Nora El Abdouni
Mohammed Rafik
Amal Farhane
Nabila Bellafkih

Betrokken organisaties Samenwerkingsverband van Marokkaanse Nederlanders

Stichting Okaz
Marokkaanse Culturele Vereniging Charlois
Vereniging Al Hilaal
Stichting Het Kompas
Stichting Attanmia
Stichting Assala
Stichting Almasar
Stichting Tamount
Wijkcentrum Hart voor Carnisse
Stichting Hia Brabant
Stichting Al-Amal
Stichting Het Veer
Stichting Sasafit
Vereniging Prachtouders

Bijlage 2: Relevante documenten, websites & organisaties

Literatuur

Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken (2005). Tot het huwelijk gedwongen: Een advies over preventieve, correctieve en repressieve maatregelen ter voorkoming van huwelijksdwang. Den Haag: Ministerie van Vreemdelingenzaken en Integratie.

Boer, de, M. (2010). Huwelijksdwang in Noord-Holland: Een quickscan. Amsterdam: ACB Kenniscentrum.

Can-Engin, H. (1990). De methode van parallelle aanpak voor Turkse vrouwen in Nederland. Nijmegen: Aletta.

Dekker, A., Özgümüs, F., & Loeve, M. J. (2011). Methodiek & Basistraining Changemakers: Vluchtelingen en migranten in opleiding tot inspirerend leiders. Amsterdam: Vluchtelingen-Organisaties Nederland.

Eastwick, P. W. e.a. (2006). Is traditional gender ideology associated with sex-typed mate preferences? A test in nine nations. *Sex Roles* (54) pp. 609-614.

Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age.* Cambridge: Polity Press.

Gowricharn, R. (2004). De duurzaamheid van het transnationalisme: De tweede generatie Hindostanen in Nederland'. *Migrantenstudies* (20), pp. 252-268.

Hooghiemstra, E. (2003). *Trouwen over de grens.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Koning, de, M. & Bartels, E. (2005). *Over het huwelijk gesproken: Partnerkeuze en gedwongen huwelijken onder Marokkaanse, Turkse en Hindostaanse Nederlanders.* Den Haag: Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken.

Landelijke Werkgroep Mudawwanah (2009). *Informatie over het Turks en Nederlands familierecht.* Utrecht: Landelijke Werkgroep Mudawwanah.

Ministerie van Binnenlandse Zaken (2012). *Plan van aanpak: Preventie Huwelijksdwang 2012-2014.* Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken.

Reysoo, F. & Ouchan, K. (1999). Nooit geschreven brief aan mijn vader. Uitgeverij Bulaaq.

Sijes, B. (2003). Het importhuwelijk: dilemma's en oplossingen. Utrecht: FORUM.

Storms, O. en Bartels E. (2008). De keuze van een huwelijkspartner. Een studie naar partnerkeuze onder groepen Amsterdammers. Amsterdam: Vrije Universiteit.

Szepietowska, E. K., Dekker, A., & Ozgumus, F. Z. (2011). De doos van Pandora: Huwelijksmigratie onder vluchtelingengroepen in Nederland. Amsterdam; Vluchtelingen-Organisaties Nederland.

Van Huis, M. (2007). Partnerkeuze van allochtonen. In: CBS Bevolkingstrends. Statistisch kwartaalblad over de demografie van Nederland (55), pp. 25-31.

Vorthoren, M. J. (2007). Hand in hand tegen huwelijksdwang. Rotterdam: SPIOR.

Yerden, I. (1995). Trouwen op z'n Turks. Utrecht: Van Arkel.

Wetten, verdragen & protocollen

Basismodel meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling: Stappenplan voor het handelen bij signalen van huiselijk geweld en kindermishandeling. Internet: <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kindermishandeling/meldcode-kindermishandeling-en-huiselijk-geweld>.

Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women, adopted 18 December 1979 (entry into force 3 September 1981). UN General Assembly.

Convention on the Rights of the Child, adopted 20 November 1989 (entry into force 2 September 1990). UN General Assembly Resolution 44/25. UN GAOR 44th session, Supp. No. 49. UN Doc. A/44/49.

European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, adopted 4 November 1950 (entry into force 3 September 1953). Council of Europe.

Universal Declaration of Human Rights, adopted 10 December 1948. General Assembly Resolution 217. UN Doc. A/810.

Wetswijziging huwelijksdwang, polygamie en vrouwelijke genitale verminking. Maart 2013. Internet: http://www.eerstekamer.nl/behandeling/20130315/publicatie_wet_2/document3/f=-/vj7xcku7q1zk.pdf.

Websites

Jongeren

www.achterlating.hyves.nl

www.hallokezban.nl

www.loveralert.nl

www.stopdwang.nl

www.yourright2choose.nl

www.watiseer.nl

Professionals

www.ggd.rotterdam.nl

www.huiselijkgeweld.nl/dossiers/campagne_huwelijksdwang

www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/eergerelateerd-geweld/huwelijksdwang

www.wegwijzerjeugdveiligheid.nl/huwelijksdwang

Organisaties

Femmes for Freedom

E: info@femmesforfreedom.nl

W: www.femmesforfreedom.com

Inspraakorgaan Turken

T: 030 2343625

E: info@iot.nl

W: www.iot.nl

Juridisch loket

T: 0900 8020

W: www.juridischloket.nl

Landelijke Werkgroep Mudawannah

T: 06 44 61 42 37 (Joke Verkuijlen)

E: mudawwanah@upcmail.nl

W: www.steunremigranten.nl

Meldpunt Eergerelateerd Geweld Amsterdam

T: 020 611 60 22

W: www.blijfgroep.nl/hoewijhelpen/meldpunt-eergerelateerd-geweld

Samenwerkingsverband van Marokkaanse Nederlanders
T: 030 2367327
E: info@smn.nl
W: www.smn.nl

Steunpunt Huiselijk Geweld regio Amsterdam
T: 020 6116022
E: info@shg-amsterdam.nl
W: www.shg-amsterdam.nl

Steunpunt Huiselijk Geweld regio Den Haag
T: 0900 0443322
E: egg@stichtingwende.nl
W: www.eerstehulpbijhuiselijkgeweld.nl

Steunpunt Huiselijk Geweld regio Rotterdam
T: 010 4438444
E: info@huiselijkgeweld.rotterdam.nl
W: www.ggdrotterdamrijnmond.nl/huiselijk-geweld.html

Steunpunt Huiselijk Geweld regio Utrecht
T: 030 2599814
E: info@vieja-utrecht.nl
W: www.vieja-utrecht.nl

Stichting Kezban
T: 06 12507996 (Latifa Lazaar)
E: info@stichtingkezban.nl
W: www.stichtingkezban.nl

Stichting Steun Remigranten
E: ssrned@planet.nl
W: www.steunremigranten.nl

Stichting Steun Remigranten Berkane (Marokko)
T: +212 (0)536 612456 (Mohamed Sayem)
E: ssrmaroc@menara.ma
W: www.steunremigranten.nl

Vluchtelingen-Organisaties Nederland
T: 020 5091370
E: info@vluchtelingenorganisaties.nl
W: www.vluchtelingenorganisaties.nl

***“Je kunt een kind wel baren, maar
het zal nooit je eigendom zijn.”
(lid HTIKB)***

“Er is grote behoefte om over het huwelijk en de keuze van de partner te praten”
(lid Alevitische Culturele Vereniging)

“Laat zien dat iemand voor haar rechten opkomt!”
(lid Stichting Al Masar)

“De jongeren vonden het begrip dat hun vaders toonden tijdens de bijeenkomst zo bijzonder. Dat willen ze vaker!”
(lid Vereniging El Hilaal)

“Het is veel actiever dan kennisoverdracht. Je beweegt anderen echt tot onderzoek van eigen ervaringen en ideeën.”
(lid MEE Drechtsteden)

Huwelijksdwang lijkt een ongrijpbaar probleem: maar weinig jongeren en ouders vinden zichzelf slachtoffer of dader van huwelijksdwang. Maar als je doorvraagt blijkt er toch meer aan de hand. Hoe voorkom je een probleem dat zo opgesloten zit in een gemeenschap? Wat zijn goede methoden en waar moet je op letten voor een succesvolle aanpak?

Antwoordopdezevragen enmeervindt in dezenieuwemethodePreventieHuwelijksdwang in Migrantengroepen, ontwikkeld door Vluchtelingen-Organisaties Nederland in samenwerking met het Inspraakorgaan Turken en het Samenwerkingsverband van Marokkaanse Nederlanders.